

Milan Stojadinović u Arhivu UDBE

Ekskluzivno, iz Arhiva UDB-e objavljujemo izveštaje jugoslovenskih obavestajaca iz kojih se vidi kako je teklo vrbovanje i kako je ostvarena saradnja Milana Stojadinovića sa Brozovom obavestajnom službom.

Nekoliko podataka o Stojadinović Milanu i njegovim vezama

Izveštaj Enrico, agent UDBE 29.3.1950. godine

Još dok je bio u engleskoj internaciji Stojadinović se obratio na Direkciju za migraciju u Buenos Airesu da mu se odobri dozvola ulaska u Argentinu.

Kako i drugima, tako ni njemu ova stvar nije išla lako, pa se on preko raznih veza za ovo obraćao, ali u prvo vreme bez uspeha. Na kraju se obratio dr Branku Benzanu da se zauzme za njega, ali ovaj, izgleda u prvo vreme nije hteo da se za njega zauzme. Tada se Stojadinović obratio dr Filipu Dominikoviću koga je zamolio da se nađe sa Benzanom i da ga zamoli za njegovu intervenciju kod Direkcije za migracije. Dominiković nije hteo da se nađe sa Benzanom motivišući da ne želi da ima nikakvih veza sa elementima naklonjenim Paveliću, a najmanje sa njegovim najbližim saradnicima. U međuvremenu Stojadinović je dobio vizu za privremeni boravak u Braziliji. Ovaj brod kojim je on putovao u Rio svratio je najpre u Buenos Aires, gde se zadržao četiri-pet dana, i tada je Stojadinović iako kao tranzitni putnik nije imao pravo da dođe na kopno uspeo da izađe u grad i sastane se sa Benzanom, a neki pričaju, njegovim posredstvom da se sastao i sa predsednikom Republike Peronom. Tada je Benzan obećao Stojadinoviću da će mu izraditi ulaznu vizu za Argentinu. Ovog puta Stojadinović je pozvao i Dominikovića na jedan sastanak koji se održao na brodu sa kojim je Stojadinović putovao. Tom prilikom je Stojadinović kritikovao Dominikovića što se nije hteo zauzeti za njega, na šta mu je ovaj odgovorio da nije hteo i da neće da ima nikakve veze sa Pavelićevim ljudima.

Radi ovoga među njima je došlo i do manje svađe. Tom prilikom posetili su Stojadinovića na brodu još i Želalić dr Špiro, Jovanović Sava, Ilić Mijo, Popović Radojica, i još neki drugi Srbi. Stojadinović je tada produžio za Rio de Žaneiro gde mu se tada nalazila jedna kćerka sa svojim mužem. Posle kraćeg vremena boravka u Rio de Žaneiru, posredstvom dr Branka Benzana Stojadinović je uspeo dobiti dozvolu za ulazak u Argentinu za sebe, ženu, kćerke i zeta, te su svi došli ovamo.

Po dolasku u Buenos Aires, Stojadinović je odseo u "Siti hotel" Calle Bolivar 160. Ovde je primao posete naših reakcionarnih iseljenika, uglavnom iz srpskog dela. Između ostali dolazili su kod njega Želalić dr Špiro, Milosavljević Branislav, Kebelić Petar, Ilić Mijo, Živić Vasilije, i mnogi drugi, naročito novi emigranti.

Dok je Stojadinović boravio u "Siti hotelu" Dominiković je sa njim razmenio nekoliko pisama, a kako su mi pričali i sastajao se sa njim. Na tim sastancima došlo je i do izmirenja između njih. Pričali su mi neki koji su njega posećivali u hotelu, da je on izjavio da ne želi da se meša u koloniju i novu emigraciju, već da će živeti potpuno povučeno. Drugi su, pak rekli, da je izjavio da će se posvetiti izučavanju ekonomskih problema, te da će napisati jednu finansijsku studiju. U to vreme pojavila se misao za osnivanje

"Velike Srbije". Tada su ga pokretači ovog društva posetili i tražili njegovu saradnju, koju je on, prema njihovim izjavama, odbio, izjavivši ponovo da ne želi učestvovati ni u kakvom radu kolonije i emigracije. Međutim, izgleda da je on sam davao ove direktive koje su provođene u delo preko Đorđević Mike i Filipović Dušana. Ovo potvrđuje i ta činjenica, da je društvo "Velika Srbija" uzelo Stojadinovića za počasnog predsednika, a rad ovog društva nije bio plodan jer je odmah na početku došlo do ozbiljnih sukoba između ionako malog broja članova i pristalica. Doneta je odluka da članovi tog društva mogu biti samo Srbi iz Srbije, a ostali, naročito Crnogorci, da ne mogu biti članovi istog. Rad društva do sada se ograničio samo na to što su izdali dva broja lista "Srpska zastava" i što su priredili dve proslave - Vidovdan i Svetog Savu, koje su bile jako slabo posećene. U poslednje vreme društvo ne radi ni toliko, već jedino životari. Osim pomenutih, Stojadinović se po dolasku u Buenos Aires sastajao često sa Benzanom i Konte Montijem. O ovom smo zadnji put poslali opširnije podatke - jose. Sastancima sa ovom dvojicom prisustvovali su ponekad i Novaković Branko i Kostić dr Pera. Pre oko šest meseci Kostiću je umrla žena, pa se i on u zadnje vreme skoro sasvim povukao, te se ne pojavljuje oko "Velike Srbije". Na kraju podvlačim sledeći momenat: za vreme Stojadinovićevog boravka u "Siti hotelu" de Frančeski Joza je želeo saznati kako Stojadinović isplaćuje hotelske račune. Saznao je da u tom hotelu radi kao konobar jedan naš iseljenik Šutina Ante, sadašnji blagajnik "Sokola" - koji je u dobrim odnosima sa Abadžićem, pa je preko Abadžića pokušao da to sazna od Šutine. Šutina se zato zainteresirao kod blagajnika ili nekog od činovnika hotela, pa je saznao da je odmah po dolasku Stojadinovića u hotel ili čak prije njegovog dolaska došao neki gospodin koji je kod posluge hotela ostavio 15.000 pezosa za Stojadinovića i preporučio im da ga dobro služe. Kasnije su nameštenici hotela mesečno podnosili račune Stojadinoviću koji ih je samo pregledao i potpisao, a par dana posle toga dolazio je onaj isti gospodin i isplaćivao ih. Šutina, dalje je rekao, da je činovnik hotela primetio da Stojadinović ima mnogo novca i da u hotelu troši mnogo više nego i jedan gost hotela.

Rukom pisano iz KP doma "Niš"

5. maja 1952. godine,
Đorđe A. Bodi

Dr Milan Stojadinović, bivši narodni poslanik Radikalne stranke od izbora 1923. god, a biran je u Crnoj Gori kao ministar finansija u vladi "PP" (izborna vlada Pašić-Pribičević) od 1923. godine.

Karijera Milana Stojadinovića započinje početkom 1914. godine pred Prvi svetski rat. Postavljen je za pisara prve klase Ministarstva finansija 1914. godine pod ministrovanjem pokojnog Laze Paču-a. Već 1916. godine na Krfu postaje načelnik Glavnog državnog računovodstva Ministarstva finansija, pošto je kao "neophodno potreban" bio oslobođen od mobilizacije i rata iako je bio rezervni artiljerijski oficir. Po oslobođenju 1918. godine, postaje generalni direktor državnog računovodstva ministarstva finansija.

Na ovaj položaj daje ostavku 1919. godine dolaskom za ministra finansija dr Voje Veljkovića i postaje generalni direktor tada novoosnovane englesko-srpske banke u Beogradu. Ova banka je propala 1921. ili 22. godine pošto se utvrdilo sledeće: 1. da nije unela ni pet para inostranog kapitala, međutim bavila se berzanskim špekulacijama, 2. da je novčana sredstva pribavila putem milionskih kredita od Narodne banke i drugih banaka iz Jugoslavije (koje su pretrpele gubitak). Ova banka nije imala ni sopstvenu zgradu u Beogradu. 3. Da se bavila švercom deviza i valuta, pa je ovaj posao vršila slanjem valuta i u pismenim pošiljkama, koje su na pošti vešto otvarane od strane poštanskih činovnika. 4. da je apsorbavala velike sume uloga na štednju mase sitnih ulagača koji su padom banke izgubili svoje uloge.

Pred pad ove banke Stojadinović blagovremeno daje ostavku na položaj generalnog direktora i sudska odgovornost pala je na direktora odeljenja Utješinovića, koji je osuđen na nekoliko godina robije, zbog čega je izvršio pokušaj samoubistva i to pucanjem iz revolvera u slepoočnicu - docnije je pomilovan. Napuštanjem položaja generalnog direktora "Englesko-srpske banke" dolazi na položaj Ministra finansija (9. decembra 1922. godine) u izornoj vladi 1923. godine Pašić-Pribičević. U ovoj izornoj vladi, kao ministar finansija, troši sva zatečena novčana sredstva, pa čak i srpske depozite i prvu tranšu dolarskog "zajma" zaključenog sa "Čez-neošionel" bankom u Njujorku, zvani "Blerov zajam". Prva tranša pomenutog zajma stavljena je na raspoloženje 1922. godine "koalicionoj demokratskoj radikalnoj vladi", a prema Ugovoru i Zakonu o zajmu namenjena je za izgradnju železnica i druge Ugovorom i Zakonom tačno precizirane i fiksirane investicije. Ovu tranšu od 20 miliona dolara stavljenju Vladi na raspoloženje kod Narodne banke pretvara u dinare ustupajući Narodnoj banci dolare po najnovijem kursu. U državnom budžetu, zatečenom od koalicione vlade za 1922-23. budžetsku godinu, nisu bili predviđeni ni krediti ni zakonska ovlašćenja za trošenje jedne milijarde i dvadeset miliona dinara, koliko je stvarno utrošeno za vreme izbora bez ikakve zakonske i budžetom odobrene mogućnosti. Ministar finansija povlačio je sukcesivno od Narodne banke okrugle veće sume, i iste preko glavne državne blagajnice i finansijskih uprava trošio za izborne svrhe, tako da je impresionirao biračke mase, a time ih pridobio, predstavljajući se kao sposoban ministar finansija i najbolji do tada finansijski stručnjak. Da bi utrošio ovako velike iznose, za kratko vreme od tri meseca, upotrebio je jedno nedozvoljeno sredstvo izigravanje Zakona o državnom računovodstvu. Svi izdaci za izbore vršeni su

na osnovu člana 131 Zakona o državnom računovodstvu. Ova zakonska odredba sadrži ovlašćenje Ministru finansija: "Da može privremeno naređivati i isplate na račun putnih i selidbenih troškova državnih činovnika (premeštaj i službeno putovanje), sitne državne nabavke (kancelarijskog materijala)" i gde nađe za potrebno, s tim da svi takvi izdaci moraju u najkraćem roku biti opravdani-likvidirani uredno dokumentovani. Ova zakonska odredba, kao i ostale odredbe pomenutog Zakona, pretpostavljala je postojanje budžetom predviđenih i odobrenih kredita. Kako Ministar finansija nije smeo da prima na sebe odgovornost naredbodavaca za utrošak ovako velikih izdataka, to je za svaku isplata idejstvovao odluku Ministarskog saveta sa potpisima Predsednika vlade i svih ministara. U pomenutim odlukama je izloženo kako budžetom za 22-23. nisu dovoljno predviđeni krediti, ili uopšte nisu bili predviđeni, zato se isti vrše privremeno i na osnovu člana 131 Zakona o računovodstvu, s tim da svaki ovakvi izdaci imaju odmah po sastanku Narodne skupštine i ozakoniti. "I ako se budžetom ne stiče niti gubi pravo", što je Ministru finansija kao doktoru finansijskih nauka bilo vrlo dobro poznato, on je finansijskim zakonom (koji je jednogodišnji zakon i čije je trajanje vezano za trajanje dotičnog budžeta) priznao izvestan broj godina službe provedenih u privatnoj službi za godine državne službe i pravom na penziju svima onim činovnicima privatnih preduzeća, banaka i ustanova koji bi stupili u državnu službu, tako da u slučaju političkih izmena nijedan činovnik ili službenik koji bi tada bio postavljen ne bi mogao usled promene vlade biti otpušten, već samo penzionisan. Ovo su koristili i bankarski činovnici, sreske i opštinske delovođe, da su postavljanjem u državnoj službi za poreznike, policijske činovnike i šumare u šumskim upravama, odmah sticali pravo i na penziju, dakle postavljen je sav onaj državni aparat koji ima stalan dodir sa narodnim masama, prema tome na iste je imao jak uticaj. Ovo su koristili naročito u Crnoj Gori i docnije posle izbora, tako da je jedna najmanja oblast imala nesrazmerno veliki broj penzionera. Pred Drugi svetski rat broj Crnogoraca penzionera popeo se na 30.000 lica što je došlo većinom na ovakav način i priznanjem godine službe za penziju, i godine provedene u ratu. Napominje se da je doktor Milan Stojadinović bio biran u Crnoj Gori.

Najveću aferu u Jugoslaviji od 1918-41. godine predstavlja "afera s ratnom štetom" koja pripada dr Milanu Stojadinoviću kao Ministru finansija od 22.-26. godine. U ovoj aferi učestvuju banke, kao saradnici ministra finansija, industrijalcim trgovci, pa čak i sam vladaoc. Berzanskim transakcijama banke i trgovci došli su do millionskih profita, dok su industrijalci pomoću obveznica 2% rente ratne štete na lak i jeftin način dobili na račun reparacije materijal, mašine i instalacije za fabrike. Stvarno oštećeni građani za vreme rata nisu obeštećeni. Na račun reparacije stvoreni su novi poratni milioneri, a Ugovori o miru, Versajski, Sen Žermenski, izigrani i povređeni tako da kada je docnije Nemačka prestala da daje reparacije državi SHS u naturi i materijalu, naša država izgubila je i spor u Hagu kod međunarodnog suda kod koga je i tužila Nemačku. Prema

odredbama pomenutih Ugovora o miru, ratna šteta **dosuđena** je samo **oštećenim građanima** Srbije i Crne Gore, a naknada štete imala je da se izvrši u ratama u roku od 33 godine po jednom planu. Naknadu su imale da plaćaju pobeđene države u zlatu ili devizama kao što je to Nemačka plaćala Francuskoj i Belgiji. Francuska i Belgija primajući zlato od Nemačke, isto su upotrebile za podlogu francuskom franku, a oštećenim građanima isplaćivali su naknadu štete u zlatnicima. Na ovaj način Francuska i Belgija rešili su svoj novčani problem i obe monete dobile su zlatnu podlogu i postale međunarodno platežno sredstvo. Naknada štete u materijalu, mašinama i instalacijama, mogla je da usledi samo stvarno oštećenim sopstvenicima fabrika i zanatskih radionica. Pošto Nemačka ni ekonomski ni finansijski nije bila u stanju da plati saveznicima sve prouzrokovane štete kao državama, kao naknadu za troškove koštanja rata i **upropašćenog** materijala, to je u Versaju usvojeno rešenje, a ono je u vidu odredaba Ugovora o miru, priznalo samo naknadu prouzrokovane štete privatnim licima oštećenim građanima Francuske, Belgije, Srbije i Crne Gore. Ove odredbe Ugovora o miru reparacijama samo oštećenom građanstvu Srbije i Crne Gore izigrane su od strane Kraljevine SHS Zakonom o ratnoj šteti i obveznicima 2% rente ratne štete koje su glasile na "donosioca" i tako postale hartije od vrednosti vrlo pogodne za bankarsko-berzanske špekulacije i trgovačke transakcije, umesto da glase na ime stvarno oštećenog lica i sopstvenika preduzeća. U Ugovoru o miru stajalo je precizno da se ratna šteta **dosuđuje građanima** tadašnje Kraljevine Srbije i Crne Gore u zlatnim francima (5,5 milijardi), međutim stvorena Kraljevina SHS izdaje Zakon o ratnoj šteti i obveznice 2% rente ratne štete, i ona se pojavljuje kao poverilac za reparacije od Nemačke za šta nije imala aktivnu legitimaciju.

Greška koalicione vlade radikalsko-demokratske iskorišćena je prvo od strane Nemačke kojoj je bilo u računu da plati reparacije u naturi (mašinama, starim materijalom itd), a da sebi obnovi industriju modernim mašinama (sa jačim kapacitetom proizvodnje i savremenim izumima za vreme rata) i da se na lak način izvuče jedne teške obaveze Ugovora o miru. Nemačka je tada uvidela grešku naše države, ali je ćutala i isporučivala materijal na osnovu obveznica ratne štete, da bi obustavila docnije isporuku materijala. Država, tada Kraljevina SHS, prema Ugovoru o miru podnese tužbu Međunarodnom sudu u Hagu protivu Nemačke za neizvršenje ugovorene obaveze i jednostrano kršenje versajskog Ugovora o miru. Delegati naše države kao tužioca u Hagu predstavljali su predsednik Jovanović i profesori univerziteta dr Dragoljub Arandelović i dr Mileta Novaković. Oni su se u Hagu pojavili kao opunomoćenici kraljevine SHS. Pošto je pročitana tužba na Haškom sudu podneta od opunomoćenih delegata kraljevine SHS, Nemačka delegacija odmah je reagirala sa zahtevom da se tužba tužioca kraljevine SHS odbaci pošto Kraljevina nije oštećena i nema aktivnu legitimaciju da tuži u ime oštećenih građana Kraljevine Srbije (koja ne postoji), a oštećeni građani ne pojavljuju se kao

tužiocima. Haški sud usvojio je tada predlog nemačkih opunomoćenih delegata i ne upuštajući se dalje u raspravu podnete tužbe odbacio je tada tužbu Kraljevine SHS prema Nemačkom zahtevu. Ali grešku koalicione demokratsko-radikalne vlade sa Zakonom o ratnoj šteti i napred izloženim rešenjem pravne strane reparacionog pitanja, iskoristili su posle martovskih izbora 23. godine dva ministra, i to doktor Milan Stojadinović, ministar finansija i doktor Laza Marković, ministar pravde, obojica reklamirani kao eminentni stručnjaci, svaki za svoju struku. Sa pomenutim ministrima, nesumljivo sporazumno, iskoristili su grešku Zakona o ratnoj šteti i celokupnog praktičnog rešenja reparacionog pitanja, na prvom mestu banke i bankari kao špekulanti, a zatim industrijalci, tako da su oni formirali bogatstvo od stotina i desetina miliona, mada stvarno nisu oštećeni, jer mnogi nisu za vreme trajanja rata i pre istoga niti uopšte nisu imali nikakva preduzeća i imovinu koja je oštećena, da bi im se naknadna milionska šteta nadoknadila. Afera "sa ratnom štetom" sastoji se iz niza transakcija berzansko-špekulativnih iz kojih su pojedine banke i bankari formirali ogromne kapitale, a pomenuta dva ministra bogatstva i stvaranjem industrijskih preduzeća koja pre rata nisu postojala kao takva da bi od strane neprijatelja za vreme okupacije bila oštećena. Kao primeri za ovo tvrđenje poslužiće sledeći dokazi: Na račun reparacije podignuta je u Beogradu fabrika hartije Milana Vape, koja pre rata nije postojala kao takva da bi bila oštećena. Pre Svetskog rata postojala je u Beogradu na tzv. Varoš kapiji kartonaška radionica Milana Vape koja je korićila knjige državnim nadležstvima i privatnim licima. Radila je kutije od kartona itd. Po obimu rada i načinu, ista je bila zanatska radnja, a ne fabrika. Međutim, investiciona fabrika Milana Vape podignuta je u Beogradu posle rata predstavljale su tada vrednost od preko 40 miliona dinara. Istina je da u pomenutoj fabrici Milana Vape nije bio samo on sopstvenik, već i država, a on je posle svoje smrti i svoj deo ostavio državi, pošto je postojao Ugovor između Vapa i države. Drugi primer služi kao slučaj Vlade Teokarevića i njegove braće, kako u Paraćinu tako i u Leskovcu. Poznato je da je pre Prvog svetskog rata u Leskovcu postojala radionica šajka i gajtana oca braće Teokarevića, koju su oni nazivali fabrikom. Fabriku štifa u Paraćinu pre Prvog svetskog rata bila je sopstvenost braće Mihna iz Beča koji su izumrli, a poslednji sopstvenik pre početka rata živio je u Beču gde je i izumro. Ova fabrika kao sopstvenost neprijateljskih podanika bila je nacionalizovana i postala je nekako sopstvenost Vlade Teokarevića, da bi investicijama na račun reparacije, do kojih je došao pomoću svoga kuma dr Laze Markovića postala jedna od najvećih i najmodernijih fabrika ne samo u našoj državi već i na Balkanu. Dolaskom na položaj ministra finansija u izbornoj vladi PP, Milan Stojadinović počinje forsirano da radi na pitanju ratne štete i jačanju vrednosti državnih hartija od vrednosti, a naročito "obveznica dva posto rente ratne štete", koje su na berzama bile naturane ispod svoje nominane vrednosti. Obveznice dva posto ratne štete u prometu i na tržištu kupovane su i prodavane po 100 do 120 dinara. Nominalna vrednost bila je hiljadu

dinara komad. Ovo je nastupilo zbog neprestanosti misije tehničkog karaktera, inflacionog dejstva, i pogrešnog rešenja na donosioca umesto na ime stvarno oštećenog lica, u kome slučaju obveznica na ime predstavljala bi ukupnu sumu ratne štete i ne bi imala inflaciono dejstvo. Da bi izazvao skok vrednosti obveznica dva posto ratne štete ministar finansija upotrebljava zakonski dozvoljene mere, ali isto prethodno obavešteni, koristi nekoliko banaka i industrijalaca da bi kupile velike količine obveznica koje su preplavile tržište. Pre nego što su donete odluke ministar finansija, izložene u nabavci materijala i optreme preko ratne štete dva posto obveznice ratne štete, bile su prethodno pokupovane od strane zainteresovanih banaka i industrijalaca. Koliko se zna u ovoj špekulaciji poznate su sledeće banke :

1. Jadranska banka u Beogradu
2. Bosanska banka
3. Jugoslovenska banka
4. Banka Glik u Zagrebu

Pomenute banke pokupovale su u ogromnim količinama rentu od dva posto ratne odštete na berzi i od građana po ceni od 110 i 120 dinara, pa kada je usled traženja ovih hartija na tržištu nastupio skok banke su postepeno prodavale na berzi dirigujući cenu. Cene ratnoj šteti bile su skočile na berzi sa 120 i 150 na 450 i 500 dinara po komadu. Tako da je pomenuti konzorcijum banaka zaradio oko 400 miliona dinara u kojoj zaradi učestvuje i Milan Stojadinović, tada minisatr finansija. Ovo pitanje tada je raspravljano i preko javnosti, ali ne u ovim detaljima. Ono je uzimalo i položaj ministra Stojadinovića, ali punovažnih sudskih dokaza nije bilo jer je sve sprovedeno u zakonskoj formi od starne ministra koji je u govoru uvek imao odbranu. Da je radio u interesu državnog i inostranog kredita, a da se bankama i bankarima onda nije moglo zabraniti da na berzi trguju s državnim hartijama od vrednosti. Tim pre što je vrednost državnim akcijama bila znatno uvećana i stabilizovana, a to je povoljan uslov za poboljšanje državnog kredita u inostranstvu. Značajno je istaći da su za ove špekulacije i odluke bili saradnici u ministarstvu ministri intimni prijatelji s Krfa Adolf Levenzon, promenio je prezime i nazvao se Jakovljević, direktor državnih dugova i Oto Fišer, docnije uzeo prezime Gavrilović, koji je tada zauzimao položaj generalnog inspektora ministarstva finansija, genearlni inspektor finansija imao je pod sobom i devizno-valutni odsek tako da je kontakt s bankarima bio stalno obezbeđen preko ovih visokih činovnika. Za ovu dvojicu stvarani su neki posebni uslovi pošto nisu imali fakultetsko obrazovanje, te prema tome nisu imali ni zakonske uslove za položaj koji su zauzimali.

Dokumenta o ovome za vreme ministროvanja Milana Stojadinovića, naročito odluke ministarskog saveta na osnovu kojih je utrošeno jednu milijardu i dvadeset miliona dinara na izbore od 8. marta 1923. godine treba da se nalaze u ministarstvu finansija. Padu Milana Stojadinovića kao ministra finansija 1926. godine doprineo je slučaj špekulacije sa ratnom štetom na berzi sa novcem kralja Aleksandra. Njegovom indiskrecijom saznalo se to u

"Aero klubu", gde je Stojadinović bio član i dolazio je na čajanke. Kada je otišao na dvor kralj ga je dočekaio hladno i naredio mu da njegov novac, 15 miliona dinara koliko je bilo kod Stojadinovića, preda odmah ministru prosvete radi podizanja studentskog doma u Beogradu. Tako je sazidan studenstki dom u Beogradu, a Milan Stojadinović je bio prinuđen da podnese ostavku na položaj ministara finansija. Bogatsvo ministra Stojadinovića pred Drugi svetski rat cenilo se na 700 miliona dinara. Ono je u inostranim bankama i inostranim hartijama od vrednosti. Pod namesništvom, kao predsednik vlade smenjen je i interniran i na tajanstven način otišao u inostranstvo pošto je spremao puč da obori namesnike i iste pohapsi, a sebe proglasi za "firera" vođu, po uglednu na Hitlera u Nemačkoj, da maloletnog kralja pošalje u Englesku na školovanje. Dr. Milan Stojadinović nalazi se sada u Južnoj Americi kao emigrant. Za vreme okupacije 44. god njegova žena Augusta sa dve kćeri bila je puštena da ide u Švajcarsku, a odatle je otišla u Ameriku. U to vreme govorilo se da je njegova žena prilikom dolaska u Švajcarsku podigla ranije deponovanih od strane njenog muža jedan milion švarcarskih franaka, pa je tek onda produžila put za Ameriku. 25. godine, opet u izbornoj vladi Milan Stojadinović nalazio se na položaju opet minsitra finansija. Za izbornu finansiranje dr Stojadinović upotrebljava iste metode kao i 23 godine, samo što je finansijski efekat u ovoj izbornoj godini mnogo veći nego od 23 godine. Izbori 25 koštaju jednu milijardu i dvestotine miliona dinara. I za ove izbore budžetom nisu bili predviđeni krediti niti novčana sredstva, zato je upotrebljen opet sistem privremenih isplata na osnovu člana 131 zakona o državnom računovodstvu, a posle izbora odmah po sazivu Narodne skupštine unapred pripremljeni projekat zakona o naknadnim vanrednim kreditima, čime legalizuje sve ove izvršene izdatke tako da je odgovornost ministra finansija i vlade otklonjena. Kod narodne banke postojala je garancija francuske države u iznosu od 800 miliona francuskih franaka kao vrsta podloge za stabilizaciju dinara koji je zbog inflacionog dejstva zbog uvećanog novčanog opticaja, zamene kruna, bez metalne podloge bio kolebljive vrednosti. Ova francuska garancija nazvana je "stabilizacioni zajam" i ministar finansija istu upotrebljava kao da je zajam u gotovom novcu i po tadašnjem kursu francuskog franka pretvara ga u dinare, tako da inflacijom, uvećanjem kontigenta novčanica dobija iznos od oko dve milijarde dinara. Tako je obezbedio novčana sredstva za izbore. U toku ministროvanja Stojadinović je utrošio depozite, tako da je državi stvorio jedan tajni nevidljivi leteći dug za koji nije znala Narodna skupština, tako da su mnogi narodni poslanici i građani pitali sa čuđenjem: "Otkuda mu novac?" Posle njegovog pada s položaja ministra finansija sve ove zakulisne radnje pokazale su svoje dejstvo, da su svi srpski depoziti i pupilni kapital bili oduzeti od glavne državne blagajnice i predati državnoj hipotekarnoj banci (Upravi fondova). Koja je uvek bila likvidna i sposobna da plaća velike iznose. Njegovo ministროvanje ostavilo je teške tragove i u državnim finansijama. Početak privredne krize u našoj zemlji ima novčani karakter, jer je posledica finansiranja i novčanih transkcija i

manipulacija ministra dr Stojadinovića. Na prvom mestu naglo uvećavanje državnog budžeta uznemirava narodnu privredu i stvara poremećaj u mehanizmu privrednog života. Domaća industrija, forsirana svim mogućim povlasticama, apsorbovala je tada kreditima kod banaka oko sedam milijardi dinara. Banke kao kreditori industrije postale su insolventne prema svojim ulagačima, koji su usled ovako stvorene novčane krize tražili povraćaj uloga datih na štednju. Kako banke nisu bile likvidne, usled datih kredita industriji, tako su nastupili padovi banaka s vanstečajnim postupkom, takozvanom "Nagodbom". „Nagodbom" su ulagači bili oštećeni u tolikoj meri da su jedva 20 do 30 odsto svojih uloga mogli da spasu, a kod pojedinih banaka ni pet para od svoga uloga na štednju. Privrednu krizu agrarnih država potencira i zaoštava "damping" žitne politike Sovjetskog Saveza u 30 i 31 godini. SSSR posle teških iskustava i posle takozvane agrarne revolucije 28 godine da bi otklonio oskudicu u ishrani stanovništva koja je naročito pogađale gradove sve dotle nezasađene površine pa čak i opštinske utrine zaseje pšenicom. Obična žetva kako 30 tako i 31 godine pružila je tako bogat prinos i višak da je Sovjetski Savez počeo sa izvozom prvoklasne pšenice u sve evropske industrijske zemlje koje su uvozile inače žito iz Kanade i Amerike i drugih agrarnih država. Kako su tada odnosi između Rusije i Nemačke bili prijateljski, jer je Nemačka podizala u Rusiji industriju isporučujući joj mašine i instalacije za fabrike, pa i svoje inženjere i stručnjake, to se izvozi žita za Nemačku 31 god. na stotine hiljada vagona, tako da je ovaj žitni damping oborio cene žitima u Evropi u tolikoj meri da su žita na svim evropskim tržištima pala za 60 do 80 osto.

Kriza dobija međunarodni karakter. Cene žita su tako niske da one ne iznose ni režiju za nadnice zemljoradnika. U Jugoslaviji je cena tada bila 80 dinara za sto kilograma tako da je i u ovom slučaju država interveniše osnivanjem privilegovanog izvoznog društva AD "Prizad" koji zakonom o pšenici od 31. godine i uredbama za otkup preuzima otkup viška pšenice koje proizvođač iznese na tržište po propisanoj ceni od 160 do 180 dinara za 100 kg, prema kvalitetu i hektoliratskoj težini pšenice. "Prizad" u ime države preuzima na sebe celokupan izvoz svih žitarica u inostranstvo, tako da dobija izvozni monopol i pojavljuje se kao jedini izvoznik žitarica i poljoprivrednih proizvoda iz Jugoslavije, dok u ovako stvorenoj situaciji proizvođač žita bude spasen. Kada je docnije prestala potreba da država diriguje otkupom takozvani "žitni režim" je likvidiran i "Prizad" je postao izvozno akcionarsko društvo pa mu je i isključivo pravo izvoza ukinuto. Druga epoha privredne i finansijeke politike dr Milana Stojadinovića počinje obrazovanjem vlade "Jereze". Pod njegovim predsedništvom 35 kad nastupa nagli preokret kako u unutrašnjoj, takio i spoljnoj privrednoj politici Jugoslavije, orijentaciji prema Nemačkoj u kojoj je došao na vlast nacistički režim s Hitlerom delo je dr Stojadinovića i njegove vlade. Uz niz privrednih nedaća i trzavica u Jugoslaviji stvara režim Milana Stojadinovića za koji on snosi najveću odgovornost. Trgovinski ugovori s Nemačkom predstavljaju

prvi korak ka ekonomskom porobljavanju Jugoslavije od strane Hitlerove Nemačke. Izvoz svih poljoprivrednih proizvoda, drveta, ruda diriguje se za Nemačku pomoću trgovinskih ugovora, koji je pogrešno nazvan "kliring", iako je on na praksi predstavljao običnu trampu poljoprivrednih i ostalih proizvoda Jugoslavije u zamenu za industrijske proizvode. Izvoz proizvoda iz Jugoslavije za Nemačku za vreme Milana Stojadinovića uvećavao se iz godine u godinu tako da je pred njegov pad dostigao 72 osto celokupne jugoslovenske izvozne trgovine. Politika Milana Stojadinovića prema Nemačkoj dovela je Jugoslaviju u punu ekonomsku zavisnost od Nemačke sa katastrofalnim posledicama. Tako da je kapitalizacija 41 samo posledica i trgovinske i državne politike koju je vodio Milan Stojadinović, sa svojom vladom.

Posledice:

1. Jugoslavija je vezujući skoro tri četvrtine svoje spoljne trgovine za Nemačku izgubila svoju ekonomsku nezavisnost i ostala evropska tržišta.

2. Za svoje izvežene proizvode u Nemačku Jugoslavija je izgubila devize i strane valute koje je dobijala izvozom u zemlje zlatnog važenja

3. gubitkom tržišta u Evropi i Bliskom istoku (Turske, Egipta) nestao je priliv deviza i zlatnih valuta u Jugoslaviju, a sa ovim gubitkom oslabila je, a zatim i prestala njena sposobnost za plaćanje sposobnost njenih plaćanja u inostranstvu.

4. Pad vrednosti dinara pošto je Nemačka u klirinškim ugovorima odredila odnos nemačke marke prema dinaru o odnosu jedan prema 14.

5. Ovakvim propisivanjem dinara prema nemačkoj marci nastupio je pad vrednosti dinara na svim tržištima Evrope.

6. Jugoslavija je zbog oskudice valuta bila prinuđena da otkáže plaćanje u inostranstvu devizama i valutama i da sva svoja plaćanja reguliše izvozom proizvoda.

7. U Jugoslaviji je nastupila nestašica i iscrpljenost usled velikog izvoza za Nemačku koja je stalno uvećavala kontigente jugoslovenskog izvoza sirovine i hrane, jer spremala se za rat

8. Klirinškim ugovorima ojačao je ratni potencijal Nemačke, a slabljena ratno-privredna sposobnost Jugoslavije.

9. Jugoslovenski izvoz rude, drveta, stoke i hrane pomagao je ratno-privredni plan Geringa i dr Šahta

10. U Jugoslaviji je stvorena kriza tako da je u gradovima već trošen hleb s jakom mešavinom kukuruza, a izazvan skok cena i hlebu i mesu i ostalim proizvodima zbog iscrpljenosti stvorene ogromnim izvozom a time i devalvacija dinara.

11. Nemačka je za izvežene proizvode iz Jugoslavije plaćala Jugoslaviji svojim industrijskim proizvodima kako je ona htela, menjajući često i ugovore i obaveze. Umesto mašina i lokomotiva za železnice davala je radio aparate, harmonike i muzičke instrumente mada se ugovorom obavezala na izvoz mašina i lokomotiva.

Dolaskom na vlast M. Stojadinović uzima i resor ministra inostranih poslova gde za pomoćnika dovodi ministra Milivoja Pilju, načelnika odeljenja Ministarstva trgovine kome poverava zaključenje trgovinskih ugovora s inostranim državama, a naročito s Nemačkom. Tako da spornu trgovinsku politiku preseljava iz ministarstva trgovine u ministarstvo inostranih poslova. Tako da su s Nemačkom zaključivani klirinški trgovinski ugovori s trajanjem od jedne godine. Ovi kratkotrajni trgovinski ugovori bili su štetni po Jugoslaviju kao agrarnog partnera u ugovorenom odnosu, a korisni po Nemačku kao industrijskog partnera, pošto je njena industrija, kao industrija ratne privrede, prema Geringovom planu, radila bez prekida. Ona je stvarno bila mobilisana i pripremala rat. Nemačkoj su bile potrebne sirovine pa je zato klirinškim trgovinskim ugovorima s mnogim evropskim, azijskim i južnoameričkim državama stvorila mogućnost da kapacitet proizvodnje svoje ratne industrije podigne do maksimuma.

Ovi ugovori imaju i svoj istorijat. Posle zaključenja Brest-litovskog ugovora o miru s Rusijom 1917. godine, Nemačka se snabdevala iz Rusije i hranom i svim sirovinama potrebnim za vođenje rata. Rusija je bila u revoluciji, pa joj je bilo potrebno podizanje industrije i obnova zemlje. Od saveznika nije mogla da dobije ništa, pošto ih je napustila zaključenjem separatnog mira. Kako ni Nemačka ni Rusija izolovane zbog rata i revolucije nisu imale zlata i međunarodna platežna sredstva to su menjanjem agrarnih proizvoda za industrijske stvorili trgovinske odnose koji su se između Rusije i Nemačke razvili i posle potpisa versajskog ugovora o miru. Posle Versaja Nemačka i Rusija bile su stvarno pod privrednom blokadom zato su kod azijskih država našle povoljne uslove za trgovinske odnose. Tako je na primer i država Mandžuko isporučivala Nemačkoj plod soje i druge agrarne proizvode, a Brazilija kafu. Nemačka je 34 dolaskom na vlast Hitlera zaključila "klirinške trgovinske ugovore" s 35 država u Evropi, Aziji i Južnoj Americi, tako da je stvorila sve uslove za razvoj ratne privrede blagovremeno i punih šest godina pre početka Drugog svetskog rata. Pored Jugoslavije na Blakanu su imale klirinške ugovore Rumunija, Bugarska, Turska ali su najviše iscrpljene ovim ugovorima Jugoslavija i Bugarska, tako da su na ovaj način i privredno strategijski bile onesposobljene za rat. Turska je u ovom pogledu bila obazriva jer je kao neutralna u ratu imala trgovinske ugovore i sa zapadnim saveznicima.

Klirinški ugovori Jugoslavije i Nemačke pružili su Jugoslaviji industrijske proizvode alate i poljoprivredne sprave da bi omogućili agrarnu proizvodnju koja će koristiti Nemačkoj. Međutim Nemačka nije isporučivala Jugoslaviji mašine koje bi koristile ratnoj industriji. Ukoliko je isporučivala avione tipa "meseršmit" u jednom malom broju oni su bili zastareli i već neupotrebljivi za nemačku armiju. Nemačka je na ovaj način ove zemlje uključila u svoj ratno-privredni prostor i izolovala ih da budu opasne u vojno strategijskom pogledu. Zato je i odgovornost Milana Stojadinovića utoliko veća i predstavlja zločin, delo sa svesnom pripremom izdaje i države i naroda u pravom smislu te reči, jer su docnije i događaji koji su se odigrali

to pokazali u punoj strahoti i stradanju. Dok se on blagovremeno uklonio i izbegao opasnost. Poznata je afera s Konkordatom i iznenadna smrt patrijarha Varnave za vreme vlade Milana Stojadinovića. U Beogradu se govorilo da je za izglasavanje konkordata u Narodnoj skupštini upotrebljen novac koji je Vatikan stavio Stojadinoviću na raspolaganje u iznosu od 200 miliona italijanskih lira, kod poznate italijanske banke "Banka di Milano", pomoću kog novca su plaćeni glasovi narodnih poslanika. Iznenadno teško oboljenje od stomaka, od čega je u teškim mukama umro patrijarh Varnava, pripisuje se Stojadinoviću. Pod sumnjom da je Varnava otrovan u jelu prahom od tucanog dijamanta. Ovakva trovanja poznata su iz vremena pape Bordžije i nema spasa, a umire se u strahovitim bolovima i mukama u stomaku. Posle izglasavanja konkordata Musolinijeva vlada skinula je sekvestar s imanja kneza Pavla u Florenciji u Italiji, koji je on nasledio od svoje majke, Italijanke po poreklu, i imala je neku plemićku titulu di San Danato, koje je papa davao istaknutim ličnostima koje su imale zasluge za katoličku crkvu. Kako je deda kneza Pavla po majci bio milioner i vrlo bogat čovek kao brodovlasnik na Dnjepru, a živeo je u Kijevu u Rusiji, to je milionskim poklonima katoličkoj crkvi dobio plemićku titulu od pape San Donato, od svetog Donata. Pomenuto imanje u Florenciji kupio je deda po majci od kneza Pavla u Florenciji i predstavlja vlastelinsko imanje s dvorcem i velikim voćnjakom od pomorandži i limuna. Musolini je dolaskom na vlast stavio pod sekvestar vlastelinska imanja pa ga je posle postepeno skidao prema zaslugama. Pošto je knez Pavle kao prvi namesnik dirigovao vođenje spoljne politike to je Stojadinović bio njegov izvršilac kao ministar spoljnih poslova, ali je zato sva odgovornost padala na Stojadinovića, dok su obojica crpeli materijalne koristi.

Đorđe Bodi

UDBA sačinjava plan

12. avgust 1952. godine

Prvi izveštaj:

Stojadinović dr Milan, njegovo držanje iza rata i naš plan akcije u vezi toga:

1. Čitavo vreme rata je proveo u internaciji na ostrvu Mauricijus pod nadzorom britanskih vlasti. Početkom 46 pušten na slobodu, te se prebacio u Rio de Ženeiro, a onda u Buenos Ajres. Žena Augusta i dve kćerke prebegle su iz Beograda u Rim početkom 44. Tu se mlađa ćerka udala za četničkog poručnika Dušana Radonjića. Polovinom 46 su svo četvoro prešli u Buenos Ajres. Tu se starija ćerka kasnije udala za jednog rumunskog emigranta - grofa, ali se ubrzo od njega i razvela. Od prelaska u emigraciju niko od Stojadinovićeve porodice nije uzeo nikakvog učešća niti izraženog

neprijateljstva prema FNRJ. Ovo važi i za njegovog zeta Radonjića. U zemlji se nalazi njegov brat Dragomir i sestra koja živi na slobodi. Narodne vlasti su svima radi kolaboracije zaplenile imovinu. Dragomir je osuđen na 15 godina robije, a nalazi se na izdržavanju kazne u Sremskoj Mitrovici. Drži se disciplinovano, pedantno izvršava sve zadatke, ne učestvuje u akcijama nedisciplinovanih kažnjenika, ali iako znade o njihovom rovanjenju, pretpostavljene o tome ne obaveštava. Podneo je molbu za pomilovanje, ali je ova odbijena.

2. Prelaskom u Buenos Ajres dr Milan Stojadinović se odlično plasirao u ekonomskim, a kroz to i političkim krugovima Argentine. Fungira kao stalni finansijski savetnik vlade provincije Buenos Ajresa (sedište u La plata-i) kao povremeni finansijski savetnik argentinske centralne banke, a povremeno ga po političkim linijama konsultuje i argentinski MIP. Po nekim informacijama ima otvoren pristup i do Perona. Uz to kao akcionar učestvuje u nekoliko većih preduzeća. Računa se da njegov mesečni prihod iznosi nešto ispod dve hiljade dolara. Na privrednom planu održava kontakt sa svojim predratnim interesentima iz Evrope.

3. Tokom četvorogodišnje razrade njegove delatnosti u Buenos Ajresu nismo mogli ustanoviti ni jedan slučaj njegovog aktivnog istupanja protiv FNRJ. Politička emigracija se na njega mnogo obraćala i pokušavala ga aktivizirati, ali je on to obijao. Dobija se dojam da on emigraciju smatra izgubljenom, bezvrednom i beskorisnim svaki njen rad. Jedino je u dva navrata manjim sumama pomogao crkvenu opštinu u Buenos Ajresu i za neke pojedince izdejstvovao useljenje. Sam izdaje jednu ekonomsku reviju, a u ovoj redovno piše pozitivno o ekonomici i privrednom razvitku FNRJ.

4. Početkom ove godine Stojadinović se slučajno sreo s našim trgovinskim delegatom Ljubibratićem u Buenos Ajresu. Taj susret smo mi podržali te je u međuvremenu došlo do još četiri kontakta. Zadnjih dana Stojadinović traži da se sretne s nekim od službenika našeg poslanstva. Za vreme gornjih kontakata Stojadinović se držao vrlo prijateljski i izražavao u par navrata spremnost da pomogne FNRJ na privrednom planu. Za sebe iznosi da nema nikakvih političkih ambicija, da je on pre rata dosta dao od sebe i da sada želi biti jedino lojalan patriota. Neobično fali našu ekonomsku politiku i napore na privrednom razvitku zemlje. Našu spoljnu politiku potpuno odobrava.

Ističe kao vrlo pametno što se mi nismo vezali uz nikakve blokove, a za sebe kaže da bi istu tu politiku i on sam vodio iza rata da je bio na vlasti. U razgovorima je aludirao na uspostavljanju legalnih veza s našim vlastima te se dobio dojam da se želi legalizovati kao naš građanin u inostranstvu. Svoju eventualnu pomoć zemlji iz inostranstva on je na taktičan način vezivao uz našu prethodnu izmenu stava prema njegovom bratu i sestri u zemlji. Naime, govorio je da bi njima dvoma jako teško palo ako bi saznali

da on iz inostranstva pomaže Tita, dok se njih u zemlji progoni. Od Ljubibratića je tražio da privatno ispita da li je on izgubio državljanstvo, kako se na njega u zemlji gleda, da li bi se mogao vratiti i ako se vrati da li bi mu dali predsedničku penziju i vratili imovinu. U svakom momentu se pokazao spremnim da razgovara s našim ljudima.

5. Nemajući podesno lice za kontaktiranje Stojadinovića na licu mesta uputili smo kurirskim poslom savetnika Boška Vidakovića 8. avgusta da obavi ovaj zadatak u Buenos Ajresu. Naš plan je da se kontakt i eventualno saradnja odvija na prijateljsko-patriotskoj bazi imajući kod toga u vidu i sve elemente njegove rehabilitacije. Ako ovo uspe Stojadinović bi se kraće vreme držao na proveri u Buenos Ajresu, a potom bi ga se orjentisalo na rad u Evropi sa centrom u Švajcarskoj ili Nemačkoj. Zadatak bi bio obnavljanje starih krupnih privrednih i političkih veza i njegovo angažovanje na tom planu. Kod prvih kontakata savetnik Vidaković će mu izneti da nije izgubio državljanstvo kao i ostali emigranti, da protivu njega nije pokrenut nikakav sudski postupak ali da treba računati s tim da bi kod povratka morao već i radi same naše javnosti odgovarati za rad u periodu do 39. godine, jer je on opšte omrznut kao nosilac fašističkih ideja na Balkanu i razbijač Male antante. Njegovo prethodno angažovanje u korist naše zemlje i efikasna pomoć na privrednom i političkom polju stvorili bi uslove rehabilitacije predratnog rada. Kada bi do toga došlo mogao bi računati na sve beneficije koje uživaju naši građani u zemlji. Da pokažemo dobru volju mi bi s naše strane bili voljni preduzeti mere u cilju olakšavanja materijalnih uslova njegove sestre u Beogradu, kao i smanjenje odnosno oslobodjenje od kazne njegovog brata Dragomira. Pominjemo da je Stojadinović za njega neobično vezan i da za njegovu sudbinu smatra i sebe krivim. Za eventualan rad u Evropi mi smo spremni da mu stavimo na raspoloženje potrebna materijalna sredstva ili kapital za rad ako ih nema. Za početak angažovanja postavilo bi mu se u zadatak da preko svojih argentinskih veza radi u vezi Pavelića i ustaša, a preko ekonomskih veza da nam pomogne na pitanju trgovinskih odnosa između naše zemlje i Argentine.

Prvi razgovor Boška Vidakovića s Milanom Stojadinovićem

1. Razgovor s Milanom Stojadinovićem održan 20. avgusta 1952. godine.

Čim je došao nastojao je da sazna odmah ko sam, šta sam po funkciji, da li sam premešten u Buenos. Objasnio sam mu da sam samo u prolazu kroz zemlju i da sam iskoristio trenutak da se vidim s njim, pošto sam već ranije bio obavešten o nekim njegovim mišljenjima. Odmah sam naveo razgovor na Užice i neke njegove političke prijatelje, koje i jedan i drugi dobro poznajemo i o kojima sam mu dao opširne informacije, budući da su ga mnogi interesovali. Stojadinović je posle dobivenih informacija o nekim

njegovim bivšim prijateljima prešao na seriju pitanja o događajima koji su se odigrali u zemlji od momenta njegovog konfirmiranja do danas. Pitanja su mu bila nesistematska, istrzana, što objašnjavam njegovom željom da sazna što je moguće više u isti mah. A osim toga i izvesnu zbunjenost. Valja napomenuti da je Stojadinović u početku razgovora nastojao da zadrži superioran stav u odnosu na mene, ali da je kako se razgovor razvijao tako on popuštao u svom držanju. U prvom delu razgovora Stojadinović se zadržao na rešenju nacionalnog pitanja. Postavljao je mnoga pitanja - između ostalog takvo da nisu slučajno Srbi danas proganjani u Hrvatskoj. Nastojao sam da mu objasnim način rešavanja nacionalnog pitanja uopšte, a posebno u Hrvatskoj, pokušavajući da svoje izlaganje prilagodim njegovom načinu rezonovanja o tom problemu. Iznenadila ga je činjenica da u Hrvatskoj vladi učestvuju i Srbi, pripadnici srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Prilikom dodirivanja makedonskog nacionalnog pitanja Stojadinović je izražavao bojazan da Bugari ne podvale Srbima, zato što mu je poznato da je u Makedoniji bio veliki broj bugarofila preko kojih su Bugari sprovodili svoju politiku. Stojadinović smatra da mu je taj problem prilično poznat jer je i sam svojevremeno nastojao da ga reši uz oslonac i forsiranje srbofilskih Makedonaca, odbacujući kompromitovane srpske i crnogorske činovnike koji su bili svojevremeno poslani u Makedoniju. Vrlo je zadovoljan da Jugoslavija nije izgubila nego naprotiv dobila još teritorija (Istra) što smatra velikim uspehom maršala Tita i njegove politike. Prilikom reči o ovim pitanjima tražio je objašnjenje o odnosima s Albanijom i današnjem statusu i držanju albanske manjine. Problematika po gornjim pitanjima samo mu je delimično poznata. Toliko koliko je mogao da sazna iz američkih publikacija. Posle izvesnog naklapanja po gornjim pitanjima interesovao se o Draži i njegovom pokretu. Pitao me je šta ja mislim o ličnosti Dražinoj kao i o samom pokretu. Odgovorio sam mu da smatram da je Draža bio hroničan alkoholičar i lično vrlo nesposoban čovek za ma kakvu akciju. On me je prekinuo u izlaganju o Draži tvrdeći da se slaže sa tom konstatacijom i da se njegovi podaci o Draži slažu sa iznetim mišljenjem. Ispričao je pritom kako je sam u svoje vreme imao mnogo muke s Dražom kad je ovaj bio vojni ataše u Sofiji, kojom prilikom je pravio neke kombinacije da ubije kralja Borisa i da je on na kraju bio primoran da smeni tog ludaka. Za Jevđevića i Đujića govori da su veliki pokvarenjaci i budale. On kaže da mu je sam italijanski poslanik u Buenosu, koga smatra antifašistom, ispričao da su ova dvojica saradivali s italijanskom vojskom i čak se javno kretali sa vojnim funkcionerima po Splitu. Za sam pokret veli da ga je u početku shvatio kao pozitivan i da je u svetu u prvi mah počeo da se afirmira kao rehabilitacija sramne kapitulacije jugoslovenske vojske. Kompromitacija samog pokreta morala je da usledi jer je vođen od političkih i vojničkih analfabeta. Govoreći o gornjem ispričao mi je jednu pikanteriju koju je on čuo od raznih izbeglica, a koja upoređuje Dražu i Tita. Po njoj Draža se držao osobenački, sve žene je eliminisao iz svog pokreta nazivajući ih kurvama. Kada je dolazio u selo odsedao je u nekim kolibicama, dok je Tito,

naprotiv, umeo da pridobije žene, pa preko njih i muževe i da se drži vrlo čisto i u relativnom sjaju što je narodu imponovalo. A, evo reagovao sam na ovu neozbiljnost, nalazeći da ipak to njemu ne dolikuje, i da se Tito ni sa kim ne može uporediti kroz pikanterije. Stojadinović se odmah izvinio navodeći da je on vrlo slabo obavešten i da je tu stvar čuo od izbeglica. Namerno sam zategao u ovom trenutku da bih odmerio koliko je Stojadinoviću stalo za produžetak razgovora. Način i ton kojim se izvinjavao zbog ove priče ostavio je utisak da mu je mnogo stalo da ne prekidam dalji razgovor. Posle ovoga, razgovor se nastavio u nešto izmenjenom tonu sa moje strane, a kasnije je dobio svoj normalan tok, nešto neposredniji i otvoreniji. Stojadinovića je u daljem toku razgovora naročito interesovala ličnost maršala Tita, za koga je nastojao da dozna što je moguće više detalja. Jednog trenutka postavio je pitanje da li maršal možda nije Rus. No odmah je sam odgovorio da je ta verzija apsolutno otpala pojavom Rezolucije IB-a i daljim tokom odnosa između Jugoslavije i SSSR-a. Izjavljuje da Titovu ličnost smatra vrlo snažnom i odlučnom, da u potpunosti akceptira spoljnu političku liniju i da u njoj vidi garanciju daljeg uspeha Jugoslavije. Za Kardelja kaže da je vrlo pametan čovek i da su ga impresionirali njegovi mudri istupi u OUN. Veli da i on deli mišljenje mnogih kompetentnih ličnosti koji Kardelja ubrajaju u najsnažnije ličnosti koje su istupile u OUN. Politiku nezavisnosti koju Jugoslavija provodi smatra vrlo mudrom i najkorisnijom za Jugoslaviju, dodajući da je i on sam nastojao da vodi takvu politiku u svoje vreme. Egzistenciju Jugoslavije vidi moguću samo kroz monolitnu Jugoslaviju, te zato uspeh u pogledu stvaranja jedinstva smatra ogromnim. Iz načina sa kojim je on govorio o postignutom jedinstvu videlo se da mu nije bilo jasno kako je došlo do istog, no uzimao ga je kao fakat. Izjavljuje da i sam stoji na stanovištu jugoslovenstva. Na ovu njegovu izjavu postavio sam mu pitanje kakvog on učešća ima u izdavanju srpskog lista "Zastava" koji stoji na srpskim šovinističkim pozicijama. Odgovorio je da taj list izdaju njegovi prijatelji i da je isti samo kao pandan ustaškim i velikohrvatskim listićima koji izlaze ovde, da on nije napisao nijedan članak za taj listić, i da čak ti njegovi prijatelji koji izdaju i uređuju isti, stoje na jugoslovenskim pozicijama. Postavio sam mu pitanje šta on misli o delatnosti građanskih političara u emigraciji i kakav je njegov odnos prema njima. Stojadinović se kategorički ogradio od političara u emigraciji i njihovog aktivisanja tvrdeći da većinu njih finansiraju Amerikanci i da su se oni gotovo svi pretvorili u obične plaćenike, čiji politički stavovi nemaju nikakve realnosti niti ikome koriste. On smatra da današnji rad političke emigracije, budući da se odvija u punom neskladu sa situacijom u zemlji, ali i u svetu, samo šteti Jugoslaviju, i nikome ne koristi, i da on zbog toga sve takve političare smatra običnim izdajnicima i tuđim plaćenicima.

Stojadinović veli da i pored toga što je antikomunista, nema prava da svojim jalovim radom šteti Jugoslaviji, zbog čega i zadržava politički pasivan stav. Za Cvetkovića veli da je obična fukara, za Mačeka da je izlapeo, svi ostali, i veći i manji kalibri mlate po praznoj slami. Iskoristio sam reč o

Mačeku i postavio mu pitanje o ustašama u Argentini i odnosu Peronove vlade prema njima. Stojadinović je okvalifikovao ustaše kao krvoždere i sa velikom mržnjom je govorio o njima. On smatra da je priliv ustaša u Argentinu izvršen uglavnom po želji Perona da primi što je moguće više emigranata radi popune ogromnih nenaseljenih prostora, a zatim živom aktivnošću katoličke crkve problemu emigracije ustaša. U početku je važnu ulogu odigrao dr Benzo, bivši konzul u Berlinu, koji je uspeo da uđe u Peronovu okolinu i da lično na istoga upliviše. Svoj uticaj Benzo je izgradio na svojoj lekarskoj specijalnosti, specijalista za srčane bolesti, te je kao takav uspeo da se plasira dobro u Peronovoj okolini. Benzo je postavljen od Perona za hrvatskog "konzula" sa kompetencijom rešavanja svih pitanja oko hrvatsko-ustaške emigracije. Kod Benza se javila ambicija da postane vođa Hrvata u emigraciji i počeo je u tom smislu izvesnu aktivnost, zbog čega je došao sa Pavelićem više puta u oštar sukob, pa se na koncu povukao. Stojadinović veli da ličnon poznaje Benza, koji je kulturni čovek, i preko koga može dosta da se informiše o delatnosti ustaške emigracije. Postavio sam mu pitanje da li je za njega ko od merodavnih faktora pitao što o ustašama. Stojadinović je ispričao da su ga konsultovali najmerodavniji faktori i da se on izjasnio kategorički o ustašama i Paveliću kao običnim zločincima i krvocima koji su pobili desetine hiljada Srba i da im je ukazao na eventualnu opasnost koju bi ustaše mogle da predstavljaju za sam Peronov režim u uslovima eventualnog vrenja u zemlji, pošto je to element koji se vrlo lako može podkupiti. Postavio sam mu pitanje čime objašnjava toliku podršku od strane režima ustašama. Stojadinović je odgovorio da je primarni momenat u svemu tome želja režima da privuče što je moguće više izbeglica iz Evrope, bez ikakvog obzira na prošlost jer je to jedini način za popunu ogromnih praznina u radnicima i stručnjacima, i da je politički azil poštovan u Argentini kao tradicija. Aktivnost ustaša oko formiranja vlade u izbeglištvu i izdavanja maraka smatra zloupotrebom od strane Pavelića i tvrdi da je sigurno obavešten da tako smatraju i merodavni organi i da je Paveliću prilično oštro skrenuta pažnja od strane policije da se takav rad i u takvoj formi ne dozvoljava. Za dokaz da je takav korak od policije učinjen, Stojadinović navodi činjenicu da je javno manifestovanje ustaškog rada u znatnoj meri smanjen. Stojadinović tvrdi takođe, da pouzdano zna da i sadašnje aktivisanje ustaša kroz nešto izmenjene forme takođe je nerado gledano od vlade i kontrolisano od policije. Stojadinović veli da se ustaše nalaze u lošoj materijalnoj situaciji i da nisu finansirani od režima i da im je glavni izvor šverc. Smatra da bi svaki korak napravljen kod Ministarstva spoljnih poslova sa zahtevom za ograničenje ustaške delatnosti sigurno imalo dobrih rezultata, naravno uz uslov da se što je moguće bolje dokumentuje i u zgodnoj formi iznese rad ustaša. Stojadinović smatra da bi citiranje naredbi iz ustaškog lista koja imaju vojni karakter, zatim ukazivanje na izdavanje maraka, bilo uglavnom dozvoljeno. Skrenuo mi je pažnju da je obavešten da su ustaše pripremale 300 naoružanih ljudi koje su trebale da uzmu učešće u Estenzorovom prevratu u Boliviji. Ne zna tačno da

li su uzeli učešća, no sam fakat da su se organizovali u tu svrhu smatra vrlo važnim, naročito kada je Estenzor počeo da okreće leđa Peronu kada su se Peronove nade u zadržavanje potpunog uticaja nad Estenzorom počele da jalove. Ovaj momenat bi takođe mogao da bude nabačen kao opasnost za Peronov režim uz zgodnu aluziju na to, da onako kako su to naoružane ustaše kupljene od Estenzora, tako mogu biti u jednom trenutku kupljene i od Peronovih protivnika. On smatra da bi ovo bilo dovoljno za pozitivan uspeh, korak. Skreće pažnju na jedan momenat iz argentinskih zakona, po kome se ne dozvoljava organizovana delatnost emigracije zemlje sa kojom postoje diplomatski odnosi, istina na ovakvu ustašku delatnost. Eventualni zahtev za izručenje naišao bi, po njegovom mišljenju, na odbijanje. Skreće pažnju da bi se trebalo informisati o eventualnoj ustaškoj aktivnosti u Boliviji, pošto pretpostavlja da isti mogli pokušati da u Boliviji izgrade jedno svoje uporište. Postavio sam mu pitanje na osnovu čega on zaključuje da bi korak za ograničenje ustaške delatnosti imao uspeha. Stojadinović tvrdi da je pouzdano obavešten od svojih prijateljskih veza, a zatim da je to u skladu sa nastojanjem Perona da likvidira sve nacionalne emigrantske organizacije, pošto iste smetaju oštrom kursu asimilacije svih emigranata. Podvlači da policija prati Pavelićevu delatnost. Vratio sam se na ličnost Stojadinovića navodeći da mi ispriča kako je došlo do njegovog odlaska u Argentinu. Stojadinović je počeo sa tim kako mnogi misle da je on pokrao milione, dok on pak ovde živi od svoga rada. Peron mu je navodno uputio poziv, pošto je bio obavešten o njegovoj visokoj stručnosti, jer je Peron u to vreme koristio nastalu situaciju i skupljao iz celog sveta sve stručnjake koji su imali interesa da dođu u Argentinu. Došao je kao Peronov gost i stanovao godinu dana u najskupljem hotelu na račun vlade sa celom porodicom. Zaposlen je kao finansijski savetnik vlade provincije La Plata, no on daje i privredne finansijske savete. Na moju primedbu da prihodi koje ima od toga, ne mogu biti dovoljni za takvu jednu ličnost kao što je on, odgovorio je da njegov zet Radonjić ima nekoliko preduzeća i da su time prihodi povećani. Posle toga on je prešao na razgovor o svojim vezama, kako u Buenosu, tako i u svetu. Očito nastojeći da mi stavi do znanja da su mu mnoga vrata u Argentinu širom otvorena, a i van nje. Podvukao je da održava svoje stare ekonomske veze kako u Nemačkoj tako i u Engleskoj, čak je u tome išao tako daleko da mi je pokazivao neka pisma koja je nedavno dobio iz Nemačke i Engleske od navodno visokih ličnosti. Palo mi je u oči da je Stojadinović naročito nastojao da me ubedi u važnost tih svojih veza. Na moje pitanje šta namerava u skoroj perspektivi, da li misli da ide u Evropu ili pak da ostane tu, odgovorio je da nema nameru da ide za godinu ili godinu i po, jer je počeo da piše svoje memoare, koje misli za to vreme da završi, a i opterećenost velikom familijom ne bi mu dozvolila da se tako lako odluči na neku seobu. No posle isteka toga vremena odlučivaće prema situaciji. Pitao sam ga da li je već napisao svoje memoare, i da li bi mi mogao dati onaj deo koji tretira njegovo progonstvo, da pročitam. Stojadinović je odgovorio da je tek skiciran taj deo i da ga još nije obradio. U vezi sa memoarima

Stojadinović se interesovao da li bi mogao dobiti neke dokumente iz arhiva MIP-a, pošto sam mu odgovorio, koliko je meni poznato veći deo arhiva za vreme rata je propao i da mu ne mogu ništa pouzdano reći. Stojadinović podvlači da će svoje memoare završiti sa periodom Tita, pošto nije kompetentan da piše ma šta dalje o daljim događanjima. Stojadinović je pokušao da tretira pitanje svoga brata, koji se nalazi na izdržavanju kazne. No ja sam zaobišao razgovor po ovom pitanju pošto sam ocenio da je ovo pitanje koje ga najviše interesuje jer ga je Stojadinović u nekoliko mahova pokušao da nametne. Stojadinović je u nekoliko mahova nabacivao pitanje svoga položaja, podvlačeći da nije kolaborirao sa Nemcima, niti se ma čim ogrešio u proteklom periodu. Interesuje ga da li bi mogao dobiti jugoslovenska dokumenta s obzirom da nije primio argentinsko državljanstvo. Pitao me je šta bi bilo sa njim u slučaju da se vrati i šta se uopšte o njemu misli. Odgovorio sam mu da se sa formalno-pravnog gledišta on ne može tretirati kao kolaboracionista niti ratni zločinac, pa prema tome da ne bi mogao biti ni suđen, ali da on među Srbima stoji kao figura kojoj se pripisuje početak razbijanja Male antante, onda tesno povezivanje sa fašističkom Nemačkom i da bi zbog toga njegov povratak bio nepopularan. Iz tona i načina postavljanja ovog pitanja bilo mi je jasno da on bar za sada ne gaji nikakve iluzije o svom povratku. U jednom trenutku, nešto kasnije, ispričao mi je u malo šaljivom tonu kako mu je neki izbeglica koji je kasnije došao tvrdio da je on posle Tita najpopularnija ličnost. Nastojao sam da ga dobro ocenim kada je ovo pričao zbog perspektive kasnijih razgovora. No ništa nisam mogao pouzdanije da zaključim. Pošto je već poodmaklo vreme, pripremao sam se da pođem i u tom momentu Stojadinović mi je izrazio želju da se sa mnom vidi još koji put. Odgovorio sam mu da je malo nezgodno da telefoniram ili pak da se sa njim javno viđam, na šta mi je Stojadinović dao svoj kućni telefon i rekao mi da mu se javim pod pseudonimom "Bosanac" i da preko njegove žene zakažem dan, a to će značiti da se u dva sata toga dana nađemo na istom mestu. Prigovorio sam da je nezgodno u službenoj prostoriji, na šta je Stojadinović odgovorio da je to najbolje pošto tu dolaze mnogi stranci, a zatim posle dva nema nikoga, na šta sam pristao. Sa nekoliko konvencionalnih fraza pozdravio sam se i otišao.

Ocena: čitav tok razgovora ocenjujem kao pozitivan. Smatram da linija daljeg povezivanja može da se kreće u dva pravca: a) brat i b) ekonomsko vezivanje.

Forma odnosa, bar u početku, mora da bude taktična s obzirom da on drži prilično do sebe kao bivše "veličine".

Drugi razgovor Boška Vidakovića sa Stojadinovićem

22.8 1952. godine

Drugi razgovor bio je mnogo neposredniji. Posle moje izjave da imam malo vremena, pošto putujem za Santjago, Stojadinović je shvatio da mu je ovo zadnja šansa i omah je posle kraćeg uvoda u razgovor koji se odnosio na građanske političare nabacio pitanje koje ga je najviše interesovalo.

Atmosfera je već bila pogodna za obostrani nastup i otkrivanje karata.

Stojadinović me je pitao da li šta znam o njegovom bratu o čijoj je situaciji vrlo malo obavešten preko sestre. Rekao sam mu da sam nešto malo obavešten i da znam da je njegovom bratu sada znatno bolje, da radi intelektualne poslove i da čak ima izvesnu nagradu za iste, da je sam ili sa još jednim u sobi, itd. Objasnio sam mu da mi je ovo poznato pošto sam još u zemlji pretpostavio mogućnost jednog ovakvog sastanka te sam se interesovao za njegove. Stojadinović je izrazio čuđenje da je njegov brat tako žestoko osuđen, navodeći da nije napisao ni jedan jedini članak u "Vremenu" i da on prema tome nije ni kolaborirao sa Nemcima, zatim kada je već osuđen, zar nije mogao do sada biti pomilovan, kada su pušteni i pomilovani mnogi ratni zločinci Nemci, pa čak i Stepinac. Odgovorio sam mu da o detaljima u vezi njegovog brata nisam upoznat, ali da pretpostavljam da ga je sama funkcija na kojoj se Dragomir nalazio u toku okupacije automatski morala uvući u tesnu kolaboraciju. Momenat je bio tu. Izjavio sam da se teško oslobađaju kolaboracionisti takve vrste, ali i pored toga da sam spreman da se zainteresujem za slučaj. Stojadinović je izjavio da bi bio vrlo zahvalan i da bi bio time lično zadužen. Podvukao sam da smatram da će teško ići, ali da pretpostavljam da ću nešto moći da učinim u pogledu smanjenja kazne u početku, a kasnije možda i dalje ukoliko se bude povoljno razvijala situacija. Stojadinović je podvukao da mu je poznato da se ne može pomilovati nijedan kažnjenik koji nije izdržao pola kazne i da će kroz šest meseci Dragomiru proći pola kazne, te da će se time stvoriti pogodna situacija. Pošto smo još malo razgovarali po ovom slučaju i podvukao sam da mi on mora pomoći po nekim problemima, koji u svakom slučaju neće ići u ozbiljan raskorak sa njegovim ličnim uverenjima. Konstatovao sam da se obojica nalazimo u istoj (patriotskoj) poziciji u odnosu na ustaše i njihovu delatnost u Argentini i u svetu, i da će po tom pitanju Stojadinović moći verovatno mnogo da učini. Stojadinović je izjavio da se potpuno slaže po ovom pitanju i da će bez ikakve rezerve učiniti sve što je njegovoj moći. Uveravao me je da ima dosta dobrih veza ovde među visokim funkcionerima, a i među diplomatskim korom, navodeći neke svoje veze. Stojadinović tvrdi da mu je lični prijatelj pomoćnik Ministra inostranih poslova preko koga je informisan o mnogim pitanjima i zvaničnim stavovima iz oblasti Peronove spoljne politike, mada je takođe dobro informisan i o unutrašnjim problemima kod svojih drugih veza.

Kontakt je uspostavljen.

Sa Stojadinovićem smo se dobro razumeli. Jezik je postao neposredan, čak je počeo da dobija i profesionalni prizvuk. Ostavio sam Stojadinoviću da on mora u svakoj pogodnoj situaciji nastojati da diskredituje Pavelića i njegove, kod funkcionera vlasti, prikazujući ih kao nesigurne i kao potencijalnu opasnost za sam režim. Takođe sam postavio da su mi potrebne sve informacije do kojih Stojadinović može doći, kako po pitanju Pavelićeve delatnosti, tako i po pitanju odnosa merodavnih funkcionera prema Paveliću i ostalima. Stojadinović je izjavio da potpuno shvata ovu potrebu i da je on do sada već koristio neke momente da podrije Pavelića. Obećao je da će se aktivizirati po ovom problemu i da će nastojati da dade što je moguće više podataka. Tvrdi da će moći da pribavi naročito lepih podataka po pitanju odnosa. Pošto se razgovor kretao još izvesno vreme oko utančavanja rada po ovom problemu, prešao sam na druga pitanja. Interesovao sam se u prvom redu o ekonomskoj situaciji i delatnosti Stojadinovića po toj liniji. Stojadinović mi je ispričao svoj položaj podvlačeći da je glavni urednik lista "Economist" i savetnik vlade (La Plata) o ekonomsko finansijskim pitanjima, te da se sam praktično ne bavi trgovačkom delatnošću. Odmah je dodao njegov zet ima tri preduzeća (grosističko, tekstilno, elektromontersko i preduzeće za uvoz nafte). Interesovao sam se o ekonomiji Južne Amerike, a posebno Argentine zbog mogućnosti eventualnog plasmana naših produkata. Ispitivali smo mogućnost za eventualno angažovanje Radonjića odnosno njegovog preduzeća u nekim budućim poslovima. Stojadinović je mislio da bi se valjalo osnovati neka agencija u kojoj bi i on dao jednog čoveka, naravno Argentinca, dok bi ja takođe trebao da odredim jednog sposobnog čoveka koji bi vodio uglavnom sve poslove i koji bi naravno morao biti vrlo poverljiv. Budući da nismo mogli ništa konkretizovati dogovorili smo se da svaki na svojoj strani ispitujemo mogućnosti, ne ograničavajući se samo na teren Argentine. Zatražio sam da mi Stojadinović uradi jednu ekonomsku analizu Južne Amerike, posebno Argentine i da zatim u svetlu zaključaka te analize dade predlog za eventualne poslove, što bi meni znatno olakšalo ocenjivanje mogućnosti. Stojadinović je pristao da uradi jednu takvu analizu kroz izvesno vreme (vreme nije tačno fiksirano). Dalji dogovor po ovom pitanju nastavićemo kasnije preko veze koju će dati Stojadinović za održavanje daljeg kontakta. Posle zaključenja posla po ovom pitanju prešao sam na pitanje eventualne potrebe po pitanju informisanja po nekim drugim pitanjima i saglasili smo se po tome da mogu slobodno da tražim obaveštenja koja će Stojadinović nastojati da pribavi. U intermecima su se vodili razni beznačajni dijalozi, čitav razgovor je već imao karakter razgovora između partnera koji su se sporazumeli i pomalo sprijateljili na bazi uzajamne potrebe. Stojadinović je postavio neka pitanja i zahteve o kojima je bilo reči u prvom razgovoru. Molio me da mu zaposlim sestru koja je svršena pravica i stanuje u Zorinoj 25 (Nada Glišić) Za ovu uslugu Stojadinović moli zbog toga što se ona muči, a on nije u stanju da joj pomogne. Obećao sam da ću pomoći u pogledu

zaposlenja. Takođe tražio je da mu pribavim knjigu "Jedan kralj, jedna država, jedan narod", jer mu je ista potrebna zbog pisanja memoara (predizborni govor sa slikama). Obećao sam mu da ću nastojati da je nađem i da je pošaljem. Molio me da mu pribavim komplete "Politike" ili "Vremena" u vremenu od 35 do 39. godine. Ništa mu nisam obećao. Postavljao je pitanja državljanstva. On bi bio zadovoljan kada bi mu mogao izdejsstvovati da dobije zvaničnim putem preko poslanstva rešenje o tom pitanju, pa bilo ono pozitivno ili negativno. Ocenio sam da mu je do toga prilično stalo i postavio sam mu pitanje zašto mu je to potrebno kada pretpostavljam da nema nameru da se vraća u zemlju. Stojadinović se malo zbunio i izbegao odgovor, navodeći da mu je to potrebno zbog Argentinaca. Odgovorio sam mu da ću nastojati da izvidim taj problem. Pitao me za savet da li bi dobio neka dokumenta iz arhiva MIP-a (o ugovorima koje je on zaključivao) ako bi zatražio zvaničnim putem. Naravno on bi morao da se obrati preko Peronove vlade. Ponovo sam odgovorio da znam da je veći deo arhive uništen i da sumnjam da su isti sačuvani. Obećao sam da ću videti i da ću mu kasnije javiti. Obećao sam takođe da ću izviditi umešnost traženja na taj način. Podvlačim da je Stojadinović insistirao da ove dokumente traži zvanično i pored toga što sam mu predložio da ako koji dokument pronađem pošaljem kopiju preko veze. Ponovo je postavio pitanje njegovih kuća a u vezi s tim i njegovog položaja. Odgovorio sam mu da ću izviditi stvar i da ću odgovoriti, mada smatram da su po zakonu o nacionalizaciji nacionalizovane i njegove vile i da će ma kakav pokušaj u ovom pravcu biti najverovatnije jalov. Napominjem da Stojadinović nije na ovome mnogo insistirao. Dobio sam utisak da je Stojadinović prilično raščistio s tim stvarima mada nije propuštao priliku da živi od svojih deset nokata i da nema nikakve imovine. Kroz razgovor Stojadinović je pitao da li bi mogao da proputuje kroz Jugoslaviju (šaljivim tonom) odgovorio sam mada to ne bi bilo nemoguće ali bi njegova ćerka mogla lakše da prođe i da se čak zadrži jedno vreme. Ponudio sam mu svoje usluge u slučaju takve potrebe. Stojadinović je rekao da ne sumnja u takvu mogućnost i ispričao da je sestra njegove žene Augustine već putovala iz Atine za Beograd i da joj je neko iz našeg predstavništva prilikom izdavanja vize rekao da će se uveriti da je život u Beogradu jeftiniji i bolji nego život u Grčkoj u šta ona nije verovala. Dolaskom u Jugoslaviju bila je prijatno iznenađena. Ona mu je o tome pisala kao i o nekim drugim stvarima koje su ih pozitivno iznenadile. Posle kraćeg dijaloga po beznačajnim stvarima prešli smo na problem utvrđenja veze, pošto sam podvukao da ne bih želeo da za nas znaju ma šta funkcioneri u poslanstvu, Stojadinović je postavio pitanje kako da se održava veza. Odgovorio sam mu da je moj lični prijatelj jedan Srbin koji radi u poslanstvu. Stojadinović je upao s pitanjem da li je to konzul. Odgovorio sam potvrdno. Stojadinović se saglasio s rečima "vrlo dobro, on je Srbin - Bosanac". Videlo se da je očekivao da to bude Piljuga zbog već ranije zakazanog sastanka sa njim. Stojadinović se interesovao za sve ljude u našem predtavništvu navodeći njihova imena i prezimena iz čega se videlo

da se već ranije interesovao za iste. Pseudonim pod kojim će se Piljuga javiti gospodinu doktoru je Bosanac. Dalja tehnika veze utvrđivaće se prema potrebi sa Bosancem.

Zaključci:

A) Stojadinoviću je stalo da izvadi svog brata prvo s izdržavanja kazne, a zatim eventualno i da ga dovede kod sebe. Stojadinović je spreman u zamenu za to da razvije izvesnu informativnu delatnost uz nastojanje da što jeftinije kupi, a što skuplje proda.

B) Eventualno ekonomsko povezivanje jako je zainteresovalo Stojadinovića. Izgleda da bi ova linija, ukoliko bi se i po njoj uspostavio kontakt mogla da predstavlja dalji produžetak i razrađivanje uzajamnih veza.

C) Sa Stojadinovićem se mora vrlo pažljivo raditi jer je lukav, no istovremeno ispunjavanjem naših obaveza koje se budu uzimale naterivati ga na ispunjenje njegovih obaveza. Svaki korak treba da bude dobro proračunat i ozbiljan.

Kontaktiranje Milana Stojadinovića

Dokument UDB-e

10.9.1952 godine

U centru Buenos Ajresa razmotrili smo još jednom situaciju u vezi nameravanog kontaktiranja Milana Stojadinovića (Vidaković, Majer i Piljuga) i pošto smo utvrdili da nema nikakve protivrečnosti između mišljenja centra i odeljenja niti pak nekih drugih momenata, koji bi nalagali izmene odluke, rešili smo da način dolaska u direktan kontakt bude preko mog pisma upućen na ličnost njemu, kako bi izbegli posredništvo dosadašnje veze (Amigo) koja apsolutno ne konverira i koja bi mogla biti izvor komplikacija u budućim odnosima. Pismo je sadržalo tri rečenice kojim sam ga obavestio da se nalazim u prolazu kroz Buenos Ajres, da bi želeo da se sa njim vidim pošto sam obavesthen o nekim njegovim mišljenjima i na kraju sam ga zamolio za konspirativnost našeg sastanka. Ukoliko se slaže da do njega uopšte dođe. Pismo ima lični karakter, potpisao sam ga sa punim imenom i prezimenom uz navođenje funkcije, kako bi izbegli eventualne sumnje zbog neočekivanog obrta u načinu povezivanja. Piljuga je već bio ugovorio sastanak na koji nije otišao izgovarajući se bolešću. Pismo sam poslao preko Petra Grahovca, šifranta 18.8 da preda njemu lično u kancelariji "Ekonomista". Pošto nije bio u kancelariji toga dana sutradan je ponovo otišao našao ga i predao mu lično, zamolivši ga za odgovor. Čim je pročitao pismo odgovorio je da hoće da se vidi vrlo rado, navodeći da će me čekati u svojoj kancelariji sutradan, 20.8. u 11 sati.

U zakazano vreme otišao sam u njegovu kancelariju u kojoj me je on čekao. Pošto sam mu objasnio da sam već čuo nešto o nekim njegovim mišljenjima u odnosu na Jugoslaviju, i da je otuda i došla moja lična želja

za sastankom, počeli smo razgovor. Razgovor je počeo međusobnim upoznavanjem i drugim beznačajnim stvarima. Pošto smo našli dodirnu tačku - Užice i neki njegovi poznanici i prijatelji koje ja znam i o kojim sam ga prilično informisao, prešao je na niz drugih pitanja. Interesovanje mu je bilo veliko i raznovrsno. Nikakvog sistema nije bilo u postavljanju pitanja. Skakao je sa stvari na stvar. Kroz dalji razgovor nastojao sam da ocenim koliko mu je bilo stalo do postizanja izvesnih rezultata u pogledu njegovog brata Dragomira. Pošto je u dva tri maha u razgovoru nabačeno da bi hteo sa mnom da razgovara još koji put, ja sam rešio da prekinem ovaj razgovor ne uzimajući inicijativu za zakazivanje sledećeg sastanka, jer sam bio siguran da će on to učiniti. Čim sam ustao spremajući se za polazak on me je zamolio da se sretnemo još jedanput, na šta sam pristao. Na moju primedbu kako bi ga obavestio kad ja budem imao slobodnog vremena odgovorio je da se javim njegovoj kući pod imenom "Bosanac". Ako on ne bude, da zakažem njegovoj ženi datum što bi značilo 14h toga datuma u njegovoj kancelariji. Odgovorio sam da bi možda bilo nezgodno u njegovoj kancelariji, on mi je odgovorio da je to najmanje upadno mesto, pošto kod njega dolaze mnogi stranci, a činovnici odlaze oko 13 časova. No, ako ja imam neko bolje mesto on će doći. Ja sam pristao pošto prethodno nismo mogli organizovati nikakav stan u kome bismo mogli snimiti naš dijalog, usled nedostatka tehničkih sredstava. Prilikom pozdravljanja rekao mi je da ću možda na izlasku sresti jednog dečka koji željno iščekuje dolazak svog oca, misleći na Dragomirovog sina. Situacija je bila potpuno jasna. Rešili smo da se na sledećem sastanku pređe na samu stvar. 22. 8 pre podne nazvao sam telefonom njegov stan. Javila se Augustina kojoj sam se predstavio kao njegov prijatelj Bosanac. Iz načina njenog reagovanja bilo mi je jasno da je bila upoznata s mogućnošću jednog takvog telefonskog poziva. Zamolio sam je da prenese njenom mužu da bih želeo da se u toku dana sretnem s njenim mužem, na šta je ona odgovorila da će on moći svakako. U 14 časova otišao sam u njegovu kancelariju gde me on već čekao. U ostalim prostorijama nije bilo nikoga. Odmah sam izjavio da mi je vreme ograničeno pošto moram da putujem za Santjago. Razgovor je počeo o bivšim političarima da bi uzbrio prešao na samu stvar. Posle izvesnog čuđenja da je Dragomir tako dugo u zatvoru, dok je čak i Stepinac oslobođen prešao je na pitanje da li se tu šta može učiniti. Ja sam ponudio da pokušam u tom pravcu nešto. Sporazumeli smo se da ja radim na pomilovanju, a kasnije i oslobođenju Dragomira. Prethodno smo konstatovali da se nalazimo u istoj liniji u odnosu na Pavelića i ustaše i da će on koristiti sve mogućnosti za rad protivu istih i davati nam sve informacije do kojih bude dolazio po tom pitanju. Ispitali smo mogućnost i stvaranja nekog ilegalnog aranžmana u kojem bi on ili neko od njegovih učestvovao. Pošto po ovom pitanju nije moglo doći ni do čega konkretnog dogovorili smo se da on napravi jednu ekonomsku analizu Južne Amerike, posebno Argentine i da u svetlu iste dade eventualne predloge koji bi meni olakšali ispitivanje mogućnosti s naše strane.

Utvrđili smo dalju vezu preko konzula M. Piljuge, koji će mu se javljati pod imenom Bosanac. Iz izjava koje mi je dao kojim je govorio o zemlji stekao sam utisak da ceni postignute rezultate u zemlji u toku rata i posle. Naglašavao je lojanost svoga stava u odnosu na zemlju. Svoju političku pasivnost objašnjava željom da ne šteti zemlji kada joj već ne može da pomogne. Smatra svojom patriotskom dužnošću da ima takav stav i pored toga što je anti-komunista. Pretpostavljam da u dubokoj dubini svojih ambicija gaji neku iluziju. Pisanjem memoara izgleda ima nameru da pokuša da odbaci od sebe mnoge stvari koje su mu pripisivane. Ovakvo manifestovanje njegovog stava preda mnom treba prema mom mišljenju osmotriti i kroz prizmu njegove želje da brata i sestru iščupa iz zemlje. Njegov stav prema Paveliću i ustašama kategorički je protivan. Zgražava se nad onim što su oni učinili u zemlji. Izrazio je apsolutnu spremnost da nam bez rezerve pomogne u borbi protiv ustaša. Dobio sam utisak da nije povezan sa srpskom političkom emigracijom osim sa nekoliko ličnih prijatelja. O svim političarima u emigraciji izražavao se vrlo pogrdno nazivajući ih plaćenicima. Prema onome što sam video pretpostavljam da njegova materijalna situacija nije bogzna kako ružičasta. Podataka proverenih o njegovoj materijalnoj situaciji nemamo, no iz onoga što sam čuo od njega i onoga što sam video - odelo, nameštaj u kancelariji, sinovac i ćerka su mu zaposleni itd. zaključujem da nije bogat mada uspeva da zadrži jedan relativno visok standard. Prema obećanjima koja mi je dao zadovoljavaće mome (našim) zahtevima u pogledu davanja informacija. Njegovo napadno nastojanje da me ubedi u veličinu i širinu svojih veza, mislim da su imali za cilj da mi pokažu da je on u stanju da dolazi do dobrih informacija koje bi za nas mogle biti interesantne. Skrećem pažnju na njegovo insistiranje da baš on zvanično, sa znanjem Peronove vlade i preko njih, traži od MIP-a neka dokumenta iz arhive. I pored toga što sam ja predložio da pogledam arhivu pa ako budem pronašao neki dokument za njega interesantan da mu pošaljem kopiju. Isto tako upadljivo je insistirao da se zvanično obavesti o tome da li je izgubio državljanstvo ili ne. Na moj pokušaj da dobijem objašnjenje, izbegao je odgovor.

Tajni dokument broj 70900415

UDB-a

Potpisuje "Olivera"

Tada je Milan Stojadinović od radikalnog glavnog odbora (pod potpredsedništvom Ace Stanojevića) iz naše opozicije ušao u vladu Bogoljuba Jeftića, ali bez saglasnosti i odobrenja glavnog odbora radikalnog kluba koji je ostao u opoziciji. Milan Stojadinović nastojao je dalje da organizuje kao svoju partijsku grupu takozvane "Jerezovce", tj članstvo jugoslovenske radikalne zajednice. Intiman i vrlo bliski odnos stvarao se u

to vreme između Milana Stojadinovića i kneza Pavla, i oni obojica već početkom 28, postavši bliski nemačkom poslaniku fon Herenu, saglašavaju politiku naše države željama fašizma. U to vreme dolazi poseta Geringa knezu Pavlu koji kao kraljevski gost putuje po našoj zemlji. Osećalo se u svemu da knez Pavle i M. Stojadinović otvaraju široko vrata fašizmu. Čekao se povoljan momenat da se to i odlučnije pokaže. Hitler se spremao da u pitanju sudetskih Nemaca nagovesti Evropi svoju ratobornu akciju, kako je on to već naglašavao u knjizi "Moja borba". S druge strane, pokazalo se da je akcija francuska propala, da se sprema i protiv Nemačke istočni front koji bi sa severa od Poljske, preko Čehoslovačke išao do Rumunije, Jugoslavije, Bugarske i dalje do Turske. Ubistvo kralja Aleksandra krvavi je epilog nesupeha te politike. Ostalo je prema političkim težnjama Berlina da se razbije i "Mala antanta" kao jaka politička kombinacija u centralnoj Evropi. U tome je politiku Hitlera pomogao knez Pavle s Milanom Stojadinovićem. To je izvršeno ovako: Vlada Bogoljuba Jevtića dobivši većinu na izborima od 5. maja 1935. godine posle verifikacije poslaničkih mandata verujući da će i dalje imati poverenje krune sporazumno s Titulskom i Benešom utvrdio je sastanak "Male antante" u Beogradu za početak jula 35 godine. Na tom sastanku imalo je, tada pod naročitim dejstvom Tituleska da "Mala antanta" stvori jedan zajednički pakt sa Sovjetskim Savezom kojom prilikom Jugoslavija je trebala da obnovi osnose sa sovjetskom Rusijom. Taj plan trebalo je razbiti, zato je trebalo i pored većine na izborima stvoriti krizu vlade Jevtića i to je učinjeno na prvoj sednici posle konstituisanja narodne skupštine. Krizu je otvorio Milan Stojadinović koji je po već spremljenom planu dobio mandat za sastav svoje vlade. Jevtić našavši se u krizi bio je prinuđen da traži sastanak "Male antante" u Beogradu. Docije "Mala antanta" nije se više nikako sastajala niti je postojala. Za vreme vlade Stojadinovića, koja se u samom početku obeležila kao profašistička, raskidaju se sve veze koje su Jugoslaviju vezivale po tradicionalnoj politici s Francuskom i Nemačkom. To se još najjače obeležilo posetom kneza Pavla Hitleru a docije i posetom Milana Stojadinovića. Knez Pavle prilikom te posete dobio je obećanje u Berlinu da i pored skorog punolestva kralja Petra ostane šefom države po primeru Antoneska u Rumuniji, a Milan Stojadinović vrativši se iz Berlina oglasio je sebe "vođom" po primeru na Hitlera. Stvorio je svoju fašističku gardu i uveo je sve spoljne fašističke znake. Zatim 11. decembra 38 izvršio je izbore s puno nasilja i utvrdio se na vlasti. Od tog doba Jugoslavija se jasno obeležila profašističkom što je u daljem toku i dovelo do pakta između Jugoslavije i Nemačke.

Igre s Milanom Stojadinovićem

Tajni dokument UDB-e 117

Ovih dana razgovarao sam s jednim licem koje je potpuno obavešteno i koje je učestvovalo u istrazi protiv Milana Stojadinovića. To lice ispričalo mi je kako je uhapšen i interniran Stojadinović.

Knez Pavle vodio je jednu drugu politiku i zbog toga je mrzeo Milana Stojadinovića jer je isti vodio prijateljsku politiku prema Nemačkoj. Kada je Dragiša Cvetković došao za predsednika vlade njegova prva briga bila je kako da se oslobodi Milana Stojadinovića koji mu je izgledao opasan i koji je sto puta bio sposobniji od Dragiše Cvetkovića. Zbog toga je Cvetković u zajednici s knez Pavlom rešio da Milana Stojadinovića zatvori i internira. Cvetković je tada pozvao upravnika grada Beograda Dragoslava Lazića i naredio mu da se pretrese stan Milana Stojadinovića i da uzme sav kompromitujući materijal. Tada je Dragoslav Lazić odgovorio: "Gospodine predsedniče, ako slučajno nema kompromitujućeg materijala?" Dragiša Cvetković je odgovorio da mora biti da ima, ali pošto je primetio da ovaj nije voljan da ovu stvar učini i zato ga je smenio s mesta upravnika. Na mesto Lazića doveo je svog kuma Dragomira Drinčića koji je uhapsio i internirao Milana Stojadinovića. Drinčić je poslao u stan M. Stojadinovića agente da izvrše pretres. Lični agent Cvetkovića, neki Čohadžić, poneo je sa sobom svežanj letaka protiv kneza Pavla. Kada je došao u stan on ih je podmetnuo, a drugi agent ih je našao. Cvetković je tada učinio i nešto što se kosilo s krivičnim zakonom Jugoslavije. Član 12 krivičnog zakona kraljevine Jugoslavije: državljanin kraljevine Jugoslavije ne može se izdavati stranoj državi, stranci se ne mogu izdavati zbog političkih krivičnih dela.

Stojadinović postaje "Mercedes"

Izveštaj o sastanku sa "Mercedesom"

28.10. 1952.godine

Arhiv UDB-e

Po susretu sa "Mercedesom" oko tri sata poslijepodne u njegovoj kancelariji, nakon kraćeg konvencionalnog razgovora upitao je da li ima kakvih vijesti od B. (pretpostavljam Bosanac, pošto je ovo pitanje predviđeno tokom priprema za sastanak, te je odlučeno da se počne razgovor sa drugim stvarima). Ja sam mu odgovorio da ima nekih vijesti i dodao bez ikakve veze sa ovim da je upravo i g. ministar pre kratkog vremena otputovao u zemlju na kongres Partije. Dok se on zainteresovao kada počinje kongres i slično, ja sam dobio vremena da počnem sa planskim nastupanjem. Počeo sam sa slučajem "Amiga" rekavši da bih o tome sa njim hteo ozbiljno razgovarati pošto nije u skladu sa našim ranijim dogovorom, niti sa postignutim sporazumom između njega i B, zatim sam izneo ceo

slučaj. Kako je posle sastanka između nas dvojice došlo do susreta između mene i "Amiga", kojom prilikom je "Amigo" iznosio razne stvari koje govore o tome da je on upoznat sa našom vezom, tj. razgovorom koji se između nas dvojice vodio na poslednjem sastanku, kao npr. davao je mišljenja ("Mercedesova") o meni, pitao šta mislim o "Mercedesu", vršio izvestan pritisak na mene po pitanju rešenja problema "Mercedesovog" brata, što se mene sve skupa vrlo neugodno dojmilo jer nisam mogao verovati da mu je "Mercedes" pričao ove stvari kada je jasno bilo dogovoreno da ne uzimamo posrednika. On je na to odgovorio da uopšte nije razgovarao sa "Amigom" o našem sastanku, tj. razgovoru i da je "Amigo" samo znao da smo se sastali jer nas je on i povezao. Ja sam nastavio sa time da uopšte nije bilo predviđeno između B i M, da se nas dva povezujemo preko "Amiga", jer sam ja imao pozvati njega telefonom kada mi bude potrebno i izrazio sumnju da već ako on nije sa "Amigom" ništa razgovarao možda je "Amigo" ove stvari čuo od nekog drugog. On je ovo dobro razumio i uveravao me da o našem razgovoru nije ni sa kim govorio, a **takođe** niti sa "Amigom", te da ovaj nije ni mogao o tome saznati na drugoj strani. Nastavivši pritisak, ja sam mu izneo izlaganja "Amiga" o našem sastanku po pitanju "Srpske zastave", rekavši da sam apsolutno dobio utisak da se "Amigo" morao sa njim konsultovati po tim stvarima dok je davao skoro otvorene aluzije na to da bi mi trebali subvenirati ovaj list, pošto ni on ni "Mercedes" nemaju novca da pomažu i omogućavaju češće izlaženje lista. On je izneo da nema ništa sa "Srpskom zastavom", da subvencija ne bi bila niti potrebna jer se radi o svega nekoliko hiljada pezosa, a da "Amigo" nema nikakvog prava da govori u njegovo ime. Na to sam ja podvukao da mi **nećemo**, tj. da nema govora o subvenciji "Srpske zastave". U prvom redu iz tog razloga što taj list neprijateljski piše protiv nas. "Mercedes" je na to izvadio jednu "Srpsku zastavu" iz pretinca svog stola, ponudivši da je pošaljem B-u ako je nema. Dodao je da je glavna **zadaca** PISATI PROTIV USTAŠA, A NE protiv nas. Ja sam na to odgovorio da bi **zbilja** glavna **zadaca** lista trebalo biti pisanje protiv ustaša, ali da to na praksi nije. Pritom sam uzeo list i na praksi mu pokazao više članaka koji su pisani protiv nas i koji govore da to nije rađeno samo radi "pro forme", što je on ranije uzgred napomenuo. On je na ovo moje opet pomenuo da on nema ništa sa "Zastavom", da to vode njegovi prijatelji potpuno samostalno i da on ne stoji iza tog lista, a još manje da je bilo šta o tome govorio sa "Amigom". Amigo, kaže M, može govoriti šta **hoće**, ali ne u moje ime. Na ovo sam mu rekao da "Amigo" i nije otvoreno govorio u njegovo ime, ali da sam iz razgovora sa njim i iz njegovih postavki, koje sam već izneo, dobio utisak da se ne radi samo o "Amigovoj" inicijativi. On je opet uveravao da on nije sa njim razgovarao i da s te strane mogu biti miran. Ja sam opet napomenuo da "Amiga" odstranimo iz kontakta jer sve što je potrebno reći i saopštiti može se u direktnom kontaktu nas dvojice, sa čime se on složio. Mi smo očekivali ovakvu reakciju na ovakav pritisak, ali smo hteli početi baš sa ovim, jer ga time diskreditiramo, upozoravamo na konspirativnost, ukazujemo na njegove greške, što ga se mora dojmiti, a

istovremeno uzimamo mi inicijativu u razgovoru. On je bio iznenađen ovakvim početkom i po mom utisku nije očekivao ovakav pritisak niti pritisak uopšte, a u toku ovog dela razgovora pokušao se jednom osloboditi te diskusije (prilikom pokazivanja "Srpske zastave" u kojoj je bila štampana vest o njegovoj poseti Peronu), upitavši da li sam čuo da je bio primljen kod Perona, da li je za to vreme još bio naš ministar u Buenos Airesu i kako se komentariše u poslanstvu ova njegova poseta. Ne pridajući ovoj stvari neke važnosti ja sam odgovorio da mi je pričao "Amigo", a i da sam pročitao u "Zastavi" da u poslanstvu ovo nije primećeno. On je opet želeći da si podigne cenu napomenuo kako to nije slučajno, jer da je on primljen u zvaničnu posetu i pre italijanskog ambasadora. Ja sam rekao da nam je poznato da je on i ranije priman kod Perona, da im on koristi po svim finansijskim problemima, te je jedna ovakva poseta sasvim normalna pojava. Time se ovo završilo i ja sam nastavio u vezi sa "Zastavom". Posle završenog razgovora o "Amigu" i "Zastavi" Mercedes je postavio pitanje da li ima šta novo u vezi njegovog brata. Na to sam počeo izlagati o njegovoj sestri onako kako je dato u šifrovanom pismu iz zemlje sa izvesnom izmenom u prvom delu, gde nisam govorio da je "frontovka" i slično, nego da je korektna građanka. U međuvremenu upitao sam ga da li je dobio kakve vesti od nje ili on moguće njoj pisao da će ju posetiti B, na šta je on odgovorio da nije. Moje izlaganje u početku slušao je mirno, ali kada sam počeo izlagati o tome kako je ona ogorčena na njega, kako ga okrivljuje za smrt svoga muža i svoje teško stanje i položaj njegovog brata u zatvoru, on me je prekinuo i iznenađeno upitao: "Zar je moguće da je ona to govorila?" Ja sam potvrdio ponovivši ovaj deo iz početka (namerno), a zatim iznosio dalje, dodavši da mi je za sada poznato samo to iz jedne kratke informacije dobivene od B, a da se nadam da ću mu o tome moći nešto detaljnije reći nekom drugom prilikom dok primim poštu. Moje izlaganje je na Mercedesu (kako se može zaključiti i po njegovom izgledu u tom momentu i po reakciji) delovalo porazno i iznenađujuće. Ispričao mi je slučaj sa mužem njegove sestre, braneći se da on nije ništa kriv za njegovu smrt, jer je on ubijen u završetku rata dok još nije postojala aktivnost redovnih sudova u Beogradu. Po pitanju pomoći da on zbilja nije imao vremena da se pozabavi time i da je sve prepustio svojoj ženi, te tako ni sam ne zna kome ova i kako šalje pakete. Nekoliko puta je sa čuđenjem zamišljeno ponavljao da kako je to moguće da ga ova optužuje, da je ogorčena na njega i slično, ali je na kraju posle mog izlaganja o tome da joj je učinjena pomoć rekao "Pa ipak su ovo dobre vesti". Ja sam se tobože izvinuo da mi je lično neugodno što sam mu saopštio za njega tako neugodno mišljenje njegove sestre, što je on prešutio i zatim rekao "A šta ima u vezi brata?" U vezi brata, odgovorio sam, stvari stoje kako je ugovoreno između Vas i gospodina B na vašem poslednjem sastanku, i rešenje bratovog, tako i sestrinog pitanja leži, tj. zavisi od ispunjavanja obaveza koje ste Vi uzeli tom prilikom na sebe. Ovakav moj odgovor kao da je malo zbunio Mercedesu i on je samo oborio pogled odgovarajući nekoliko puta "da". No to je trajalo vrlo kratko i odjedanput

sasvim neočekivano prešao je na stvari koje nemaju nikakve veze sa tim pitanjem (očito ne želeći nastavljati diskusiju po ovom pitanju jer je tu uvideo svoju slabu tačku, a jasno od početka osetio naš pritisak i planski nastup) upitavši da li ja primam njegov "Economist". Ja sam mu odgovorio da nisam primio još niti jedan broj na šta je on predložio da mi šalje na ime, a potom otišao u drugu sobu da bi mi doneo one brojeve koji su me mimoišli, pokazujući mi neke članke koji su po njegovom mišljenju interesantni i slično. Meni je u tom momentu bilo jasno da Mercedes neće da diskutuje po ovom pitanju osećajući da ga od početka našeg sastanka pritiskujem, a da na ovom pitanju ja imam daleko više materijala nego u onim pitanjima iznesenim napred, te da bi još gore prošao nego u dosadašnjoj diskusiji, radi čega je na ovako vidljiv način prešao na druge stvari uopšte nevažne prvim pitanjem koje mu je palo na pamet. Meni je s druge strane bilo jasno da bi ga baš na ovom pitanju mogao najlakše lomiti povezavši to sa njegovim držanjem tj. stavom na našem prošlom sastanku. Međutim ipak, kroz celi tok daljeg razgovora, skoro ceo sat, nije pomenuto pitanje njegovog brata sa njegove strane, a ja sam takođe odustao od te diskusije iz sledećih razloga:

1. Video sam da on prosto nije hteo da diskutuje po ovom pitanju čim sam pomenuo pitanje saradnje, te je izgledalo da mu je ova stvar jasna. Njegov stav na sastanku (prvom) odbačen, problem brata rešiv njegovom aktivnošću neizvršavanju datih obaveza,

2. Što je naporno i sve dublje zalazio u diskusiju po pitanju na kojima sam mu ja morao davati šire odgovore što je i po temi i vremenu sprečavalo vraćanje na pomenuto pitanje,

3. Što je iz toga bilo jasno da njegovom stavu na prošlom sastanku nije niko pridao bilo kakvog značaja, a ako Mercedes bude pozitivno reagirao na pitanja koja sam predvideo za dalji tok razgovora da neće ni biti potrebno na ovom sastanku dalje diskutirati o njegovoj saradnji i još manje o njegovom sastanku na prošlom sastanku jer to možemo uvek učiniti iskoristivši taj materijal nekom drugom prilikom.

Dalje je postavio na pitanje diskusiju o odnosima Srba, Hrvata i muslimana u BiH, i tražio mišljenje o izjašnjavanju ovih u slučaju nekog plebiscita, da li za sadašnje stanje u Bosni ili za Mačekovu koncepciju razdvajanja ne dve strane, Srba i Hrvata, i potpuno eliminisanje muslimana, zatim o ratu u BiH, i pokoljima, te ko je prednjačio u tom. Da li postoji i dalje ona mržnja koje je i ranije postojala između raznih nacionalnosti u BiH. Ja sam mu dao jedno šire obrazloženje po ovome objasnivši da narod BiH od posleratnog uređenja svoje Republike, tj. u njenom sadašnjem obliku vidi već praktične koristi i velike mogućnosti prosperiteta, i da nikome ne pada na um bilo kakvo cepanje, da su mržnje koje su stvorene ranijim režimima i u toku rata sada neprimetne i neznčajne, jer se o njima može govoriti samo kao o pojedinačnim slučajevima. Podvukao sam izdajničku ulogu četnika u toku rata, koja je doprinela raspirivanju nacionalne mržnje i dovela do fatalnih posledica, jer su se ovi ponašali kao i ustaše, klali i palili

nevin muslimanski živalj, što je na nekim mestima dovodilo do aktivizacije muslimana na ustaškoj strani i slično. Da se o plebiscitu ne može govoriti jer je narod BiH imao prilike putem izbora i ranije pokazati kakvo uređenje želi, ali kada je već reč o tome onda bi svaka koncepcija koja nije u skladu sa sada postojećim stanjem propala. On se izjasnio da misli isto tako i da je ovo rešenje u BiH najpogodnije. Zatim je nametnuo pitanje o poseti Ildna Jugoslaviji, te je istakao da ne veruje da će maršal ići u London, a na pitanje zašto ne veruje Mercedes je izneo da koliko on poznaje Engleze ovi su lukavi i maršal neće hteti reskirati odlazak tamo. Osetivši provokaciju ja sam mu odgovorio da nema razloga za takvo mišljenje, naprotiv da mi sa Englezima imamo vrlo dobre i prijateljske odnose koji se sve više poboljšavaju i da je dolazak gospodina Ildna takođe znak zbliženja između dve zemlje. Opet se povratio na stanje u zemlji, na teškoće na koje nailazi vlada posle rata na beogradski živalj koji se izmenio tokom rata i posle, kako je taj narod u stalnoj napetosti za život već tolike godine (pri ovoj temi sam iskoristio priliku da kažem nešto u vezi sa pritiskom koji čini Rusija i ostale IB zemlje na našim granicama i kako se on i ne čudi tj. čak i veruje da je njegova sestra za njega mogla onako nešto reći, jer sve se to izmenilo u zemlji duhovno i fizički i da zbog svega toga on ne bi želeo vratiti se u zemlju jer bi tamo zatekao sve novo i njemu daleko i izmenjeno. Ja sam mu odgovorio da se zaista mnogo toga promenilo, da je on dobro zapazio, ali da nije ni sam u stanju dati pravo tumačenje jer je to nemoguće pročitati ili čuti iz razgovora. Staroga nema ili se još zadržalo na uskim krugovima "čaršije" što svakim danom izčezava. Pohvalio je politiku maršala i žilavu upornost u borbi sa posleratnim teškoćama, istakavši nekako ironično da on, ako bi se vratio, ne bi želio rukovoditi u takvoj situaciji. Smatrajući da je to vrlo loše upoređenje rekao sam mu takođe ironično: "Meni je poznato da ste davali izjave da ne reflektirate na predsedničko mesto niti u političkoj karijeri uopšte." Na šta je on u šali odgovorio "Ne na predsedničko, ali na nešto više da. Ja sam već davno bio predsednik i ostario čekajući." Pri ovim razgovorima bili smo prekinuti ulaskom nekog njegovog službenika, te sam ja odlučio da pređem na ozbiljan razgovor. Postavio sam mu pitanje da li mu je poznato mesto boravka "vjeverice", obzirom na pisanje nekog dopisnika iz agencije Ansa o intervjuu u Urugvaju, te pisanje nekih madridskih listova, prema čemu bi se "Vjeverica" trebalo nalaziti u Urugvaju. Mercedes kao da nije bio iznenađen promenom teme, te je mirno odgovarao malo se nagavši preko stola. Rekao je da mogu biti siguran da "Vjeverica" nije u Urugvaju, da on pozna ovog dopisnika (pomenuo mu je ime), i da je taj intervju sigurno još od ranije prilikom dolaska "vjeverice" u Urugvaj, a tek ga sada objavio. Da je njemu poznato da su Argentinci posle našeg zahteva ekstradicije upozorili "Vjevericu" da se povuče i zabrani mu se svako političko delovanje, te da se od tada "vjeverica" orijentisao na Urugvaj preko koga i provodi sve svoje akcije, da u Urugvaju ima i svoju vladu sa skoro svim resorima preko kojih nešto deluje, ali vrlo slabo. Iznosio je dalje kako se "veverica" vrlo malo kreće, da je slabo obučen i ostario, i da se vrlo malo pojavljuje među

ustaškom emigracijom pošto mu je to zabranjeno od Argentinaca (ovo zabranjivanje **političke** delatnosti "Veverice" od Argentinaca pomenuo je i podvukao nekoliko puta), a **takođe** još i zbog jednog razloga, a taj je da se njegova emigracija na njegovu ličnost ne bi demoralisala pošto je star i neugledan, iz kojeg razloga, uopstalom, u svim publikacijama koje izdaje ta emigracija, izlaze slike "Veverice" od pre rata ili NDH kada je bio mlađi i bolje izgledao. U početku njegovog izlaganja izgledalo mi je da će ipak nešto reći, ali posle ovakvog iznošenja postavile su se dve mogućnosti: ili me hoće svesno obmanuti smatrajući da nemam pojma o delovanju ove emigracije (što nije odgovaralo njegovom držanju, zaista ozbiljnom i sigurnosti sa kojom je govorio kad apstrahiramo namješten način iznošenja i držanja uopšte što bi sigurno primetio) ili prosto da on nema pojma o delovanju "Veverice" i ustaške emigracije ili se drži na podacima iz 1950. godine. Da bi ipak donekle proverio ovo suprotstavio sam mu se na dva pitanja: 1. rekao sam mu da se "Vevericina" vlada ne nalazi u Urugvaju jer je to i "Hrvatska" donela da je popunjena "ovde" i da se ti ljudi nalaze u Buenos Airesu, na šta se on opet povratio na svoje tvđenje da se vlada sigurno nalazi u Monte Videu i da tamo deluje. Nisam mnogo hteo insistirati na ovom pitanju nadajući se da ću kroz dalji razgovor ustanoviti o čemu se radi. 2. ne slažem se da je "Veverica" **politički** neaktivan, kao niti njegova emigracija. Oni redovno izdaju list "Hrvatska", a neke stvari štampaju i u argentiskim listovima. Odgovorio je da nije zapazio njihove članke u argentiskim novinama, ali da mogu da budem uveren da je "Veverici" od strane Argentinaca zabranjeno **političko** delovanje. Do ovog momenta moj utisak o njegovom iznošenju još nije bio oformljen, jer sam smatrao da me dezinformiše, misleći da ne znam ništa o ustašama. Zato sam postavio drugo pitanje: šta misli on o ustaškoj propagandi ovde? Mercedes je izneo kako ne čita tu štampu. Pitao sam da li je čitao "Hrvatsku reviju" i članak Dide Kvaternika o staroj ustaškoj emigraciji. Rekao je da nije, zainteresovao se za reviju i za članak, ispričavši se kako mu službenici nikad ne donosu sve što treba, nego isključivo što traži, pa je tako i ovo prošlo od njega neopaženo. Upozorio sam ga da su ustaše dali baš tih dana izložbu tiska i da je o tome objavila novina "Noticias graficas" i čak donela sliku. Rekao je da, **takođe** nije zapazio. Postavio sam mu pitanje kako gleda na Jelićevu akciju u Nemačkoj i njen odjek ovde u Argentini. On je prvo upitao o kom se Jeliću radi, pa se onda prisetio. "Da nije to onaj koga su Englezi zarobili na nekom brodu?" Kada sam mu potvrdno odgovorio, rekao je da ne zna ništa naročito o tome, ali da je Jelić demokratskijeg mišljenja nego "Veverica", ali da uopšte uzevši maršal može vladati dokle hoće u Jugoslaviji pored aktivnosti "Veverice" ovde i Jelića u Nemačkoj. Ispričao je kako je za vreme njegove vlade bio pitan od Nemaca da li da mu pošalju Jelića i "Vevericu", što je on odbio. Kaže, "Veverica" je i u ono vreme, samo sedeo u Rimu, a ja sam odlazio tamo i sastajao se sa najoodgovornijim ličnostima iz vlade. Nisam ga hteo više pitati o emigraciji jer sam dobio utisak da ne prati **dogadaje** u njoj i da je ono prvo u vezi zabrane **političkog** delovanja "Veverici" od strane

Argentinaca rekao na temelju poznavanja stvari iz ranijih godina. Prešao sam na pitanje mesta sastanka rekavši mu da mi je ovde nezgodno dolaziti, jer me mnogi ljudi iz naše naseobine poznaju, zatim prekidaju nas u razgovoru njegovi službenici, te je cela stvar dosta nekonspirativna. On je u početku počeo braniti dosadašnji način sastajanja, rekavši da je to dosta velika zgrada, unutra je banka, neke agencije i slično, da se ne primećuje gde se ja po dolasku izgubim, a kod njega od naših dolazi smao njegov zet, te su ostali svi Argentinci, na šta sam se ja baš i uhvatio, jer da bi bilo vrlo nezgodno ako me njegov zet vidi i slično, a pored toga ima dosta pogodnih restorana, zatim mnogo mogućnosti van grada, itd. On se sa ovim složio rekavši da nema ništa protiv sastajanja vani, te smo se dogovorili da mesto odredimo prilikom zakazivanja sastanka. Na kraju, zatražio je moj broj telefona i ja mu dao kućni broj, rekavši da ako imadne što za mene, neka mi se javi. On mi je uzvratilo da ukoliko ja imadnem što za njega, neka ga pozovem. Pred odlazak opet mi je ponovio da me ne treba zabrinjavati pitanje "Amiga" jer da mu on nije ništa govorio, a da mu neće reći ni da smo se danas našli.

Sastanak sa Mercedesom trajao je jedan sat i petnaest minuta. Držanje Mercedesa, pored malih znakova iznenađenosti, bilo je mirno-staloženo.

Sastanak je tekao u skladu sa planom koji je napravljen u pripremi, izuzev momenata o diskusiji na prošlom našem sastanku, jer nismo predviđali u tolikoj meri njegovu povlačenje na ovom pitanju. Mi smo predviđali mogućnost da kada vidi da smo u ofanzivi i da smo odbacili njegov stav na poslednjem sastanku da će ublažiti držanje i izvesno se povući, ali nismo mogli predvideti da će na ovakav način pobeći od svake diskusije po tom pitanju. Dobio sam utisak da se on nije spremio za sastanak ovakve vrste, nije očekivao ofanzivu nego referat i smatram da je najbolje odložiti diskusiju nezaoštravajući stvar. U zaključku izlazi sledeće:

- Mercedes smišljeno beži od saradnje i diskusije po tome što smo i ranije konstatovali, ali ne želi da prekida

- Njegov stav na prošlom sastanku bio je manevar na ovoj liniji od kojeg je na ovom sastanku odustao uvidevši da je odbačen,

- Izgleda da je vezanost Mercedesa za brata manja nego što se predpostavljalo i za sada izgleda da će to biti slab materijal za potpuno angažovanje Mercedesa kao saradnika. Bežanje diskusije po pitanju brata na ovom sastanku. (Inače je brat bio glavna tema na svim kontaktima sa Mercedesom uključivši i TILLA), može se međutim tumačiti i kao rezultat nespremanja za ovakvu diskusiju i bojazni da se ne zaleti,

- O radu emigracije ustaške zna vrlo malo. Iz njegove diskusije po ovome moglo se zaključiti da ga informiše "Amigo" i njegovi prijatelji iz srpske emigracije koji takođe znaju malo i neprecizno - podcenjuju ustašku emigraciju.

Predlog za dalji rad sa Mercedesom : ukoliko Mercedes ne nazove za sledećih deset-petnaest dana i ne da izvesne rezultate, valjalo bi ga pozvati

na sastanak na kome bi mu se postavila konkretna traženja. Pitanja taktike razradili bi posebno.

30.10.1952. godine,
Karlos

Izveštaj o sastanku sa Mercedesom

3.12.1952. godine
Arhiv UDB-e.

Prema uputstvima iz zemlje, na sastanku "juga" odlučeno je da se pri razgovoru sa Mercedesom postave sledeće stvari, po prilici redom, kako sledi: Pitanje njegovog puta u Evropu i razlozi, da ga se upozna sa aktuelnim događajima u zemlji, sa akcentom na ekonomsku situaciju izazvanu poslednjom sušom, upoznati ga sa novostima u vezi njegove sestre, primiti diskusiju u vezi brata, ako je on počne na osnovi koja je još ranije precizirana, i postaviti sledeće zadatke po ustaškoj emigraciji: da deluje u pravcu ukidanja ustaškog radio časa i da proširene podatke o delovanju ustaške vlade u Monte Videu, o čemu je na poslednjem sastanku govorio, po srpskoj emigraciji: da utiče na emigrante koji vode list "Srpsku zastavu", da ova piše više protiv ustaša, a da se u pisanju protiv FNRJ ograniči na najnužnije. Na kraju postaviti mu traženje elaborata kojeg je obećao Bosancu o ekonomskoj situaciji Argentine. Takođe se imalo u vidu prodiskutovati tj. Postaviti pitanje daljeg održavanja veze pošto je on pri zakazivanju ovog sastanka odbio (iako ne navodeći ozbiljne razloge) da se sastane u gradu tj. van njegove kancelarije. Međutim, na sastanku se za razliku od prošlih susreta malo izmenio poredak, jer je on dobio na vremenu i počeo prvi razgovor pitanjem o bratu. Naime pošto sam mu doneo tri flaše šljivovice on se odmah zainteresovao kako izgledaju, predloživši u šali da jednu pošalje Peronu, dodajući kako je ranije došao do nekih kolekcija cigareta koje je poklonio nekim argentinskim ministrima. Bio je, izgledalo je, oduševljen poklonom aludirajući dosta otvoreno da mu se poklone i cigarete. Pokazana mu je jedna kutija naše "Makedonije" i on je zamolio da ponudi cigaretama službenike u drugoj kancelariji. Posle povratka iz te kancelarije, prvi je došao do reči i upitao: Da li ima šta novo u vezi njegovog brata? Odgovoreno mu je da mu je sestra dobila honorarno zaposlenje od direkcije za informacije i da je to pitanje potpuno okončano, na šta je on povoljno reagovao, a po pitanju brata izloženo mu je kako je to pitanje aktuelno, ali da je nad njegovim bratom izvršena sudska presuda, tj. proces, pa prema tome da cela stvar mora ići sporije, ali da pre svega rešenje ovog slučaja zavisi od samog njega, tj. njegove aktivnosti, o čemu smo govorili i poslednji put. Čim je video da se razgovor razvija nepovoljno po njega,

Mercedes je opet prešao na drugu temu, samo sada više povezan, počevši sa izlaganjem kako ni samom njemu nije jasan njegov položaj, njegova prava, kako pravno i stvarno tretiraju naše vlasti njega, uporedivši se sa raznim italijanskim emigrantima koji prema njemu kao bivši funkcioneri vlasti dobivaju sada od Italije penzije, razne diplomatske funkcije u inostranstvu i slično. Ovu je temu nadovezao sa situacijom u emigraciji uopšte, tumačeći kako bi se sa jednim taktičnijim postupkom moglo privoleti mnogo emigranata na povratak kući ili ih bar pasivizirati u neprijateljskom radu protiv nas. Istina, kaže, nije se moglo među srpskom emigracijom osetiti da je stav poslanstva netaktičan, ali se oseća nedovoljna aktivnost na toj liniji, jer bi na primer, uz izjavu ministra Rankovića mogli slati na adrese emigranata i pozivi za povratak sa raznim obećanjima da će im se regulisati njihova prava u Jugoslaviji, pitanje imovine, penzije i slično, što bi omogućilo veći kontakt emigranata sa poslanstvom i pasiviziralo njihovu aktivnost u suprotnom taboru. Na ovo mu se svakako moralo kroz diskusiju odgovoriti, te mu je rečeno da se u našoj situaciji moraju u prvom redu klasificirati ljudi u emigraciji i da mi ne možemo jednako postupati sa ratnim zločincima i sa ostalim emigrantima koji nisu tako kvalifikovani, a da se i ne govori o upoređivanju odnosa naše vlade i vlade Italije prema svojim emigracijama. Dalje je upozoren na to da su naše domaće vlasti u sadašnjoj situaciji daleko više angažovane na mnogo važnije probleme, nego što je problem političke emigracije i da je učinjen jedan ozbiljan korak, a to je izjava ministra Rankovića kojom je omogućeno da se svi oni koji nisu okvalifikovani kao ratni zločinci vrate kući bez ikakve odgovornosti, po čemu je i od strane poslanstva preduzeto više mera da se upoznaju sva ona lica na koja se izjava ministra Rankovića odnosi. Međutim, da se iz razumljivih razloga nije moglo svima poslati poziv, jer se prosto nije posedovalo adrese. Oko ovoga se razvila diskusija pri čemu je iskorišćeno da mu se ispriča o situaciji u zemlji i teškoćama izazvanim poslednjom sušom (razume se sve općenito što se i iz štampe može videti) o problemima na koje naša vlada nailazi u poslednjih nekoliko godina, pri čemu se kada se gleda po krupnoći i značaju stvari skoro gubi problem emigracije, a i pored toga su ipak poduzete izvesne mere sa čime se on potpuno složio.

Zatim je zamolio da ako bi mogao ispitati u zemlji kako stoji stvar sa njegovim državljanstvom, sa njegovim imanjem u zemlji, da li ima pravo na penziju, i kako stoji stvar sa njegovim pravom na povratak u zemlju. Izložio je kako ga to mnogo interesuje jer hoće da bude načisto sa stavom naših vlasti prema njemu i da zna kakav je njegov položaj. Napomenuo je da bi još najbolje bilo ako bi ga MIP zvanično izvestio preko poslanstva ovde o ovim pitanjima koja ga interesuju. Ja sam mu obećao da ću zainteresovati Bosanca po ovoj stvari, ne upuštajući se u davanje svojih mišljenja o tome. Nije bilo pogodno povraćati se na diskusiju o bratu iako nije bila završena misao o njegovim obavezama kad se govori konačnom rešenju, tj. puštanja Dragomira na slobodu, jer se u momentu ocenilo da će doći do diskusije o tome, kada mu budu postavljena konkretna traženja pošto se pretpostavlja

otpor. Zato se prešlo na pitanje njegovog puta u Evropu sa pitanjem: Da li je tačno da putuje, pošto se tako priča? Mercedes kao da je bio iznenađen ovakvim pitanjem, ali je brzo odgovorio da odlazi na jedno kraće vreme po privatnim poslovima i to prvo po Južnoj Americi, a zatim u Evropu. Odmah je to povezo sa uređenjem nekih poslova u Evropi u vezi Ekonomista i neposredno upitao: Da li sada već primam njegov list? Pošto je dobio negativan odgovor ustao je i otišao u drugu kancelariju odakle se pojavio sa registrom imena kojima se šalje "Ekonomist" i pokazao i svoju adresu, ponudivši da mi šalje ubuduće na stan, stalno se čudeći kako se to moglo dogoditi, jer da su iz redakcije sigurno slali. Verovatno je na taj način mislio izbeći dalju diskusiju o njegovom putu, ali čim je seo postavljeno mu je naredno pitanje: Kada misli krenuti i koliko će se zadržati na putu, na šta je Mercedes rekao da putuje iza Nove godine i da se misli zadržati oko dva meseca. Primećeno je da će se na ovom putu, pošto će sigurno posetiti Pariz, sresti sa svojim starim prijateljima (pri ovome je M ne dočekavši da se završi misao dobacio sa Cvetkovićem) da sa Cvetkovićem, rečeno je, princom Pavlom, Trivuncem i slično. Reagirao je kratko nazvavši Pavla bitangom, odbijajući svaku mogućnost da se sa njima nađe. Primitilo se da je nezadovoljan sa diskusijom o njegovom putu te je hteo da se što pre završi. Mercedes je prešao sa teme o njegovom putu upitavši: da li sam čitao poslednju "Srpsku zastavu i članak o Veverici"? Odgovoreno mu je da je čitano i da je članak dosta dobar, ali da se baš po pitanju "Zastave" nameravalo sa njim razgovarati. Zatim mu je izneta primedba da "Zastava" svakim brojem piše sve više protiv FNRJ, služeći se nesolidnim i neistinitim pričama o Titu i slično, dok zapostavljaju napade na ustaše. Pri tome mu je pokazano u "Zastavi" neke članke koji su vrlo oštro i na mestima veoma neozbiljno napadali našu zemlju. On se složio s time da je pisano stvari protiv nas koje nisu trebali pisati. Izneto mu je kako mi na ovom pitanju očekujemo od njega uslugu tj. da on preko svojih prijatelja u "Zastavi" onemogućujući ovakvo napadanje na nas i orijentiše list protiv ustaša. On nije dao nikakav direktan odgovor rekavši da "Zastava" piše protiv ustaša i da je ovaj poslednji članak srozaio Vevericu. Još smo kratko o tome diskutovali pri čemu je Mercedes izneo kako mu je jako teško uticati na pisanje ovog lista jer su ljudi vrlo čudni i osetljivi, uvredljivi, iznevši slučaj bivšeg pukovnika Dimitrijevića koji se uvredio i naljutio radi toga što je u jednom broju (poslednjem) nije mogao biti štampan jedan njegov feljton u celini nego samo deo. Međutim, Mercedes po ovom pitanju nije dao nikakvo obećanje. U nastavku postavljeno mu je da bi bilo potrebno da nam pomogne u sprečavanju ustaškog "Radio časa". On je upitao šta bi po tome trebalo preduzeti, što se upravo želi postići. Objašnjeno mu je da je potrebno postići zabranu davanja ustaškog "Radio časa" preko stanice SPLENDID. On je izložio kako bi on mogao intervenirati samo u slučaju ako se radi da pomenuti radio sati deluju antisrpski tj. da bi njegova intervencija samo u tom slučaju uspeła. Izloženo mu je da ovi "Ustaški časovi" nemaju samo antisrpsku poziciju, a niti se javno napada FNRJ, ali da isti predstavljaju

stalne moralne injekcije za ustašku emigraciju s jedne strane i da se preko njih ta emigracija afirmiše kao legalna snaga kod javnosti s druge strane, što bi prema tome bez obzira na karakter tj. sadržaj "časova" trebalo sprečiti. Dalje da "Zbor" koji peva prilikom tih časova preko radija sadrži više ustaških ratnih zločinaca što takođe može biti baza za intervenciju uzevši s njegovog (srpskog) ili našeg stanovišta, itd. On je na temelju toga razvio priču u potvrdu ovoga što mu je izneseno govoreći o ustaškim pokoljima nad srpskim življem. Osetivši da on uglavnom govori o svojoj zvaničnoj intervenciji predloženo mu je da bi bilo najpogodnije da učini intervenciju preko svojih prijatelja i veza ako ih ima u direktrijumu radia Splendid, a ne da čini nikakve zvanične korake, tj. da bi ovo prvo bilo mnogo prihvatljivije manje komplikovano. On se setio da je direktor ovog radija neki njegov dobar prijatelj Rotari (nije sigurno ime) i da ukoliko taj bude, onda će on to lako urediti. Svakako je nekoliko puta na kraju ponovio da će po tome intervenirati te da je dobio utisak da misli ozbiljno. Zabeležio je naziv radija kao i vreme davanja "Časa". Zatim je zamoljen da pruži informacije ili ako ne zna nešto više što mi je ispričao prošli put, da sazna ako može preko svojih prijatelja o delovanju ustaške vlade u Monte Videu. Kada je zapitao šta nas interesuje, rečeno mu je da nas zanima uglavnom sve jer malo znamo. Zainteresovao se da li imamo koga u Monte Videu, našta sam mu odgovorio da imamo jednog čoveka, ali da taj nema mogućnosti niti instrukcije za ova pitanja. Mercedes je potom izneo da nije tačno da se vlada nalazi u Monte Videu, već da su svi oni zajedno sa Vevericom ovde u Buenos Airesu, ali da pošto im je zabranjeno političko delovanje pišu i deluju preko Monte Videu. Nekoliko puta je ponovio da su oni svo vreme, praveći grimasu licem, kao da je hteo dokazati kako se radi o jednoj igri da bi se zamaskiralo pravo stanje, ali je takođe više puta ponovio ili bolje reći ispričao sve ono sa prošlog sastanka i stavom Argentinaca prema Veverici, da mu zabranjuju kretanja na skupovima, politički je onemogućen, da naša vlada može pored Veverice u Argentini mirno vladati hiljadu godina, dajući jak akcenat na to da im domaćini ne čine usluge i da su ustaše radi toga i primorani da tu svoju delatnost prebacuju preko Monte Videu. Pomenuo je opet onog dopisnika Anse agencije koji je intrvjuisao Vevericu, rekavši da se sve to odigralo ovde u Buenos Airesu, da on poznaje toga dopisnika lično i da ako želim može i mene upoznati da se uverim. Odgovoreno mu je da ne bi bilo zgodno to povezivanje jer se ne bi htelo povezivati se preko njega, a i nije neke potrebe kada ga on već poznaje. Primećeno mu je dalje iz sećanja s prošlog sastanka kako je on izneo da se ustaška vlada zaista nalazi u Montevideu, što ne odgovara današnjoj tvrdnji. Međutim, Mercedes je ne obazirući se na suštinu primedbe nastavio tvrditi da to nije tačno i da je sva ta vlada ovde. Govorio je dalje o mogućnostima intervencije, da oni baš zbog toga što FNRJ ima normalne diplomatske onose s Argentinom i ne smeju ništa da pišu protiv nje, jer da je u tom slučaju potpuno normalan korak našeg ministarstva kod domaćih vlasti da se to spreči i sl. O razgovoru o ustašama i njihovom delovanju omalovažavao je ove i hteo očito stvoriti

utisak da tu nije potreban nikakav trud ili angažovanje, jer su oni ionako već sprečeni tj. onemogućeni. Govoreći o tome da Argentinci zabranjuju ili ne dozvoljavaju izlaženje listova političke emigracije protiv FNRJ (ili kako se M. doslovno izrazio zapretili su im da ne smeju politički delovati protiv FNRJ) Mercedes je napomenuo da se to odnosi i na "Srpsku zastavu", što je iskorišćeno da se razgovor povrati na ranije početu temu. Rečeno mu je da pored svega toga ti listovi nisu pored FNRJ i da radi toga i govorimo s njima da preko ljudi koji vode "Srpsku zastavu" i koji ga slušaju (ovo mu je imponiralo) učinimo kraj takvoj praksi ovoga lista. Mercedes je to, potvrđujući rečeno, da on može uticati na njih, rekao: "Da, mogu ja pomoći, ja i pomažem vama, ali vi meni nikako da pustite brata". Odgovoreno mu je da mi pošteno izvršavamo svoje obećanje, da smo slučaj njegove sestre potpuno pozitivno rešili i da je stvar njegovog brata takođe aktuelno pitanje, ali da konačno pozitivan rezultat ne može očekivati pre nego što on sa svoje strane pokaže rezultate u pomoći nama. Da je to stvar koja najviše zavisi od njega samog. Mercedes je bar je tako izgledao, požalio što je opet došlo do ovog pitanja, ali je ipak nesređeno odgovorio da on pomaže, skrećući pažnju da i njegov položaj nije potpuno čist i sl. Rečeno mu je da mi smatramo da on nas ne zadužuje sa stavom patriote koji ima, jer je to produkt njegove ličnosti o čemu je on više puta sam govorio na strani, kao i sa mnom. Pa je onda normalno očekivati da iz jedno tako oformljenog političkog stanovišta rezultira svakako pozitivan odnos prema zemlji koju smatra svojom domovinom. U ovom momentu M. se uozbiljio i nekako značajno potvrdio poslednje reči sagovornika. Nije se smatralo pogodno dalje zaoštavanje po ovom pitanju jer mu je ovaj naš stav iz poslednja dva razgovora sasvim dobro poznat. A i sam on nije izgleda bio raspoložen za nastavljavanje diskusije. Upitan je potom da li je u mogućnosti predati neki elaborat koji je obećao Bosancu. On se prisetio rekavši da se radi o elaboratu o ekonomskoj situaciji Argentine i razmeni, ali se izvukao rekavši da to sada ionako nije aktuelno. Nije se htelo insistirati pošto se predmet odnosi na Argentinu. U nastavku razgovora još jednom je zamolio da mu se pošalje Kidričev referat sa "Šestog kongresa" da ga odštampa u "Ekonomistu" i obećao redovno dostavljati list. U diskusiji o daljim sastancima nije popustio da primi dalje sastanke u gradu. Nije se insistiralo. Zanimljivo da me ovog puta nije pustio na sporedna vrata jer u njima nije bilo ključa, već smo zajedno izašli kroz kancelariju gde su radili činovnici i na hodniku se oprostili.

Neka mišljenja u vezi s ovim sastankom: Mercedes u krajnjoj konsekvenci speman je da primi obaveze iako do krajnjih mogućnosti nastoji odbraniti se od zadataka. Naročito po srpskoj emigraciji. Jako teško prima okolnost da je on s nečim zadužen, da je obavezan i beži od diskusije koja dovodi do toga. U razgovoru skoro otvoreno stoji na argentinskim pozicijama što kao i još neki momenti govori da je on ovu vezu legalizovao pred njima. Puštanje na glavna vrata, poseta, inistiranje na sastancima u kancelariji

takođe govori o tome da M. želi pokazati ovu vezu legalnom, ili bar ne ilegalnom, i u najmanju ruku službenom, bolje poslovnom. Interesantan je takođe momemnat to što se Mercedes interesuje za povratak u zemlju, priča o rehabilitaciji italijanskih fašista kao i lansiranje ovih misli preko drugih naših izvora. Možda se ipak u perspektivi računa s uvlačenjem trojanskog konja. Ovaj sastanak bio je mnogo bliži nego prošli. Jako mu prijaju komplimenti, izgleda da boluje od toga da je velik.

Potpis
K.

Zabeleška o sastanku sa Mercedesom

28.1.1953.godine
Arhiv UDB-e.

Imali samo u planu na ovom sastanku videti sledeće stvari: šta je učinio po zadacima koje je primio na prošlom sastanku (onemogućavanje ustaškog "Radio časa"), očekivali smo da će uticati i na "Zastavu" iako nije primio tu obavezu, ponovo postaviti pisanje Zastave, naročito u vezi prekida odnosa sa Vatikanom, prodiskutirati o emigrantskoj propagandi, i tražiti od njega da dade svoje mišljenje za sprečavanje iste, te preuzme na sebe neke obaveze iz tog sektora. Ukoliko postavi pitanje brata, predviđeno je ostati na ranijem objašnjenju, samo što bi se ovog puta više orijentisali, ne na ubeđivanje "prvo ispunjavanje njegovih obaveza prema nama pa onda puštanje brata nego na to da je njegova patriotska dužnost pomoći Jugoslaviji bez obzira na brata (čije se pitanje nalazi u rešavanju)" jer njegov politički stav nije zasnovan na bratovoj situaciji nego na faktorima koji su daleko iznad ovoga. Ovako smo nameravali postaviti iz razloga što je Mercedesu već nekoliko puta govoreno i do sada mu je jasno da puštanje njegovog brata iz zatvora zavisi u prvom redu od ispunjenja njegovih obaveza prema nama, te smo smatrali da uzimanje njegove patriotske strane i pozitivnog stava prema FNRJ na osnovi međunarodnih zbivanja i položaja naše zemlje u tom opsegu kao bazu za njegovu pozitivnu aktivnost prema nama, može biti korisnije, nego na svakom sastanku dolaziti u ćorsokak diskusijama ko će prvi izvršiti svoje obaveze. Pri tome, pod ubeđenjem da je on na prošlom sastanku primio neke obaveze na sebe, smatrali smo potpuno neopravdanim ulaziti više u raspravu o bratu nego ići sve dalje na to da mu se daju konkretni poslovi i obaveze, tim pre što se zapazilo da on daleko lakše prima obaveze nego diskusiju o njima, jer ga diskusija opterećuje saznanjem, otvorenim priznanjem da on mora nešto da izvrši, da je obavezan, postavlja ga se u agentsku poziciju, što on ni sam sebi ne želi da prizna. Dalje smo imali nameru videti šta nam on može pomoći oko sklapanja aktuelnog trgovinskog sporazuma sa Argentinom. U

susretu, rekli smo mu da ga nismo ni očekivali naći jer smo se nadali da je već otputovao, kako je rekao na poslednjem sastanku. Rekao je kako mu je porodica otišla na more, ali da on nije otputovao još. Posle na polasku, rekao je da nema nameru da uskoro nigde putovati. Odmah u početku sastanka, Mercedes je izneo kako je primio pismo od nećake iz Francuske koja je našim pasošem tamo otputovala, i kako mu ova javlja, kako je Nada (njegova sestra) opet izgubila nameštenje, da se on čudi jer da mu nije jasno kako se to moglo dogoditi kada mu je G.B. obećao da će to pitanje rešiti čim dođe u zemlju, a posle preko nas doznao da je rešeno, niti mu je sasvim jasno kakvo je to Nada nameštenje izgubila kada ga nije ni imala pre ovoga honorarnoga posla, da se iz pisma oseti kako je još nije popustio strah kojeg je imala u zemlji, i da je celo pismo nekako čudno napisano pod utiskom nekog straha ili slično. Među ostalim da je on zamolio da mu piše kakav je položaj Dragomira, neke potankosti o tome, ali da mu o tome nije ni reči pisala, verovatno opet iz straha. O ovom Mercedes nije dao neko veće obrazloženje, niti smo mi kroz razgovor tražili od njega više, rekavši da nam nije poznato o tome sem ono što mu je ranije rečeno. Pitao je šta ima novo i vezi sa bratom. Rekli smo mu da nemamo nikakvih novosti iz zemlje. Takođe mu je na njegovo pitanje šta ima u vezi sa njegovim upitcima koje je postavio poslednji put, rekli smo mu da nismo dobili nikakvih vesti o tome iz zemlje. Upitali smo da mu nije slučajno direktno javljeno. Odgovorio je da nije. Iznenada me je upitao da li nam je poznat Miloš Lunic (ili Lunjić), zatim posle da li je on direktor "radio časa poslanstva", kakav je to čovek, ima li novca itd. Rekli smo mu da naročito dobro ne poznajemo Lunića, da je on zastupnik "Jugo filma" i direktor "Radio časa" koga je organizovao on sa ljudima iz naše kolonije, da nam nije poznato ima li novca i slično. Mercedes je posle objasnio kako njega često puta Argentinci pitaju za ljude jugoslovenskog porekla, pa su ga pitali i za Lunića. Upitali smo ga zatim šta je učinio po pitanju sprečavanja ustaškog "Radio časa" na radio Splendid, da li je iskoristio svoju vezu u direktorijumu istog, na šta je Mercedes s pogledom uperenim na dole odgovorio doslovno "Iskreno da kažem nisam hteo da intervenišem". Naveo je kao razloge to što mu se brat nalazi još u zatvoru, tj. što to pitanje još nije pozitivno rešeno, a osim toga da mu još nije ni objašnjeno kako naše vlasti gledaju na njega, niti mu je dat odgovor na njegovo pitanje u vezi državljanstva, imovine, penzije, povratka, itd, te na koncu da nema potrebe, tj. ne želi da svojom intervencijom da stvara sebi neprijatelje. Objasnjeno mu je da su ustaše i pored njegove intervencije njegovi neprijatelji i neprijatelji ideja kojima se on rukovodi, da je pitanje njegovog brata kako smo i ranije govorili, u rešavanju, te da je njegova aktivnost na sprečavanju ustaškog "Radio časa" ili sličnim uslugama nama, po našem mišljenju, i ne ovisi isključivo od toga pitanja, nego da njegova aktivnost na tome normalno proizilazi iz njegovog patriotskog osećanja za našu zemlju koja se danas bori sa najvećim teškoćama za svoju samostalnost, prosperitet, itd. Međutim Mercedes je i dalje zadržao svoj stav (za razliku od prošlog sastanka kada ga je dojmio ugodno kompliment o

patriotizmu) rekavši da se njegov brat nalazi tako dugo na robiji u vreme kada se puštaju i veći krivci nego što je on, i da ne može preko toga preći. Poslednje reči je zamrsio govoreći više sebi nego sagovorniku. Zatim smo napali na pisanje "Zastave" u pretposlednjem broju, naročito u vezi sa Vatikanom, jer se i ova pridružila svim emigrantskim listovima u pisanju protiv FNRJ za račun Vatikana. Mercedes se potpuno ogradio od njegovog pisanja, prebacivši sve na njenog urednika Filipovića, a u diskusiji o Vatikanu, uglavnom je ostao na vaticanskim pozicijama. Šuteći saslušao je stvari o delovanju Stepinca koje njemu verovatno nisu bile poznate jer nije pratio događaje, ali je i posle toga ostao isti iako ne sa velikim intersom na mišljenju da je to prestrog korak za naše vlasti. Objasnjeno mu je da cela vaticanska kampanja nije imala nikakvih loših posledica po našu zemlju, nabačen pozitivan stav zapadnjaka sa novim američkim zajmom neposredno posle našeg prekida odnosa sa Vatikanom, našta je on šutio. Od početka razgovora pa do njegovog kraja najvažnija tema bila je o situaciji u zemlji, koju je uglavnom Mercedes forsirao povezujući to sa jednim vrlo interesantnim momentom kojeg ćemo ovde opširnije izneti. Naime, osetilo se da se Mercedes spremio za takvu diskusiju sa određenim ciljem.

Prvo, govorio je o teškoćama u poljoprivredi kod nas i čudio se kako se ne možemo izvući, okrivljujući ideju zadrugarstva. Misleći da se radi o nepoznavanju stvari objasnili smo mu da se ovakvoj situaciji nije čuditi u poslednje dve suše, a da je zadrugarstvo samo pomoglo da se izađe iz teške situacije, jer ni on sigurno ne može tvrditi da više doprinosi individualna nego zajednička proizvodnja, naročito u poljoprivredi i pod našim uslovima, zatim mogućnost mehanizacije kod zadruge i slično. Prešavši preko ovoga nastavio je kako je primio iz zemlje vesti da postoji jedna kafana, (čini mu se da je to "Ruski car") gde se sastaje opozicija, i da on zna da ti ljudi ne vrede ništa i da čim se nešto zvanično postavi, ušutkaju se i od straha više ne preduzimaju ništa. Dalje je razvio tezu o nedostatku lične slobode kod nas, govorio o zasluži režima, da je spasena vojnička čast naše zemlje, naše armije, da je postignuto nacionalno jedinstvo što je najvažnije radi celine teritorije, ali da su puni zatvori i da nema dovoljno demokratije. Govoreno mu je da su to neistine, da on ne poznaje stanje u zemlji, jer ili ga ne prati ili ne veruje pisanju objektivne svetske štampe, zatim o situaciji u zemlji posle rezolucije IB-a, pri čemu je moralo doći do hapšenja itd. On se malo povukao rekavši da ga krivo ne bi shvatili, da ni on nije demokrata, niti za jednu demokratiju koja prelazi u anarhizam. Naveo primer pucanja u bivšoj jugoslovenskoj skupštini, ali da smatra da je naš režim ipak prestrog, da je nepomirljiv, što dovodi do nerazumevanja, stvara probleme, ako što je na primer emigracija koja bi se mogla sa malo elastičnijom politikom likvidirati za svagda, ako bi naša vlada zauzela pomirljiviji stav. Ovde je došao na željeno tlo. Naveo je kao primer mogućnost da dođe do saglasnosti sa Mačekom, što bi uslovalo da njegove pristalice u zemlji zauzmu korektan stav prema režimu. Objasnjeno mu je da do danas iza Mačeka nema nikoga, da je to davna prošlost, a da mi nemamo nikakve potrebe za njegovom

osobom što otklanja svaki naš interes. On je objasnio da je slučajno uzeo primer Mačeka, ali da je on lično **takođe** njegov protivnik, međutim, da je hteo reći kako bi naša vlada kompromisno sa starim **političarima** rešila problem emigracije, a **takođe** i razna mišljenja vani o unutrašnjem nespokojstvu, nedemokratskoj i slično. Zatim je direktno upitao da li bi moglo doći do kakvog pomirenja sa Petrom Karađorđevićem. Odgovoreno mu je da o tome nema govora i da ovakve teme uopšte nisu pogodne za razgovor. Izgleda da je ovo pitanje postavio da vidi kako ćemo mi reagovati ili da nam **provuče** kroz uši nečije sugestije, pa nije insistirao na daljem razgovoru i takvim pitanjima, sem što je dalje govorio kako je emigracija ipak jedna rana na našem organizmu i da se njen problem neće skinuti sa dnevnog reda bez jedne pomirljive politike. U jednom momentu rekao je, a u vezi sa unutrašnjom situacijom, da maršal nema dobrih savetnika, a ne može da savlada sve sam, na šta mu se odmah suprotstavilo, jer je zbilja bila primedba neumesna. On je potvrdio naš protest, ali je dodao "da, ali mu fali jedan ovako dobar". Ovde je očito mislio na sebe, što se po držanju i podsmehu videlo. Inače u celom razgovoru, kada je nailazio na klizav teren i postavljao takva pitanja, pravio je ugodan izraz lica ili se blago smeškao, valjda da bi umanjio reakciju ili uzeo uz rezervu i stvar pretvorio u šalu. Potezanje ovakvih razgovora Mercedes sa otvorenim aludiranjem na njegovo vraćanje u zemlju u **održanoj** funkciji interesantno je tim pre što je prvi put (iako se to i ranije izvesno osećalo i pretpostavljalo) skoro otvoreno postavio ili jako aludirao na to. **Takođe** protezanje kroz čitav razgovor njegove teze da je potrebno sa naše strane više pomirljivosti i kompromisa sa starim **političarima**, kao i insistiranje da mu se odgovori na pitanja koja je postavio na prošlom sastanku u vezi sebe, pokazuje da bi se ipak moglo raditi o smisljenoj nameri Mercedes t.j. njegovih upravljača da se ugura u naš organizam. Već o tome govori namera ili tendencija na sve legalniju vezu, što smo i ranije zapazili, a na ovom sastanku, **takođe**, u novoj formi došlo do izražaja. U daljem razgovoru Mercedes je sam počeo diskusiju o trgovini sa Argentinom nabacivši da se sada vode trgovinski pregovori. Mi smo mu postavili da bi sada bilo aktuelo da nam dade obećani elaborat o ekonomici Argentine. Na to je Mercedes predložio da mu mi iznesemo šta nas kod ovih pregovora interesuje, pa će on videti, nabacivši da se pozna sa Cafirom, kao i sa još nekim **značajnim** ličnostima iz trgovine, samo napomenuo je, ne bi želeo da te stvari koje nas interesuju idu nauštrb Argentine, t.j. da bude Titov agent. Mi smo se složili s tim da on ne treba da bude nikakv agent, niti da je to naša namera. Dalje je istakao, da ako nas neke potankosti i njegova mišljenja iz trgovine interesuju da bi mogao sa dosadašnjim sagovornikom doći i Đoković (on ga već zna kao trgovca, jer se za njega interesovao i kod Tittla) **JER JE ON STRUČAN ZA** ova pitanja. Ovo je ponovio i pred polazak. Direktno smo postavljali pitanja i o tome šta još zna u vezi sa radom ustaške vlade u Monte Videu, kao i još nekih pitanja iz emigracije o ustakoj propagandi, tražeći njegovo mišljenje o mogućnosti sprečavanja iste, ali on nije reagovao. Od svega, pokazao je obavijest ANSA

o izjavi vlade iz Monte Videa i predložio da za dokumentaciju da je ta vlada ovde uzmemo "Zastavu", koja je u jednom od poslednjih brojeva napadajući Pavelića dosta javno iznela da se on nalazi u Argentini. Ovaj sastanak bio je vremenski najkraći do sada. Mercedes je sam prekinuo dalju diskusiju, ustavši i traživši ključeve za sporedna vrata kancelarije čime je stavio do znanja da bi želeo prekinuti.

Još ranije ušla je neka činovnica i upozorila ga da ima stranku, na šta je on rekao da ta priče, što je takođe moglo biti namešteno da bi omogućio prekid sastanka kada njemu bude pogodno. Momenat prekida došao je u diskusiji o emigraciji gde smo mi imali nameru, bez obzira što dosadašnje zadatke nije izvršio insistirati u drugoj formi. Saveti i predlozi na saradnju.

K. Karlos.

Arhiv UDB-e. Sektor E.

23.2.1953.godine

Druže Vito,

1. U vezi sa Mercedesom mi ne bi poduzimali momentalno nikakve mere dok ne bi primili vaše primedbe na poslednji sastanak s njime o čemu smo javili šifrovanim pismom od 2.2. tekuće godine. Ovo zato što će verovatno doći do izmene mišljenja obzirom na novije momente sa pomenutog sastanka. On je kako smo i javili, što se dataljnije vidi iz priložene zabeleške (zauzeo ovoga puta potpuno otvoren stav - dok mu se ne pusti brat neće da sarađuje). Ovakav stav Mercedes je zauzeo uprkos toga što smo mu na nekoliko sastanaka uzastopno naglašavali i postavili otvoreno da on mora svojim uslugama nama obezbeđivati konačno rešenje slučaja njegovog brata. Takođe je ovog puta aludirao dosta otvoreno na povratak u zemlju sa određenom pozicijom. Osim ovoga, nije nam potpuno jasan drugi deo Vaše tačke pod 1 u operativnom pismu poslednje pošte, gde govorite o Mercedesu: "Takvo je stanje danas, no to još uvek ne znači da se pitanja njegovog ekonomskog opskrbljivanja po povratku u zemlju, kao i pitanje državljanstva ne bi moglo rešiti na jedan zadovoljavajući način". Da li ovo razumeti kao dozvolu za povratak u zemlju kada god on želi jer će on u razgovoru sigurno tražiti preciznije objašnjenje.

2. Sa Calorovom ženom nemamo veze jer ona nije pokazala interes. Slažemo se da njena kompromitacija može biti korisna u emigraciji za naše plasiranje raznih vesti i bolje šifrovanje stalne agenture na vezi. O ovome ćemo svakako još promisliti i precizirati način najpogodnije kompromitacije. Čudi nas da njen otac još nije stigao. On nam nije rekao gde će se nastaniti jer nije ni sam znao. Odputovao je našim pasavanom koji vredi za jedno putovanje.

3. Ibro. Naše traženje odmah iza kontaktiranja da mu se pusti žena usledilo je iz sledećih razloga: 1. što smo ocenili da od njega može biti

koristi i što je odmah pokazao na delu volju za rad bez ikakvog ustezanja na čistoj osnovi - mi njemu porodicu, on nama informacije o slovenačkoj emigraciji. U tom cilju da bi nam ostvario obećano pristupio je angažovanju tim organizacijama, iako do tada nije bio aktivan. Stupio je prvo u jedno, a nedavno i u drugo društvo "Slovencev". 2. što u slovenčkom sektoru imamo najteže stanje sa agenturom i sa mogućnostima za proširenje iste. 3. što smo imali već iskustvo sa Trigom na istom sektoru sa kojim se zakasnilo sa traženjem žene iz zemlje, radi čega je ovaj saradnik potpuno otpao iz mreže. Osim toga lbro je od početka davao materijale, pa mislimo da smo imali realne podloge za naš predlog. Prvi materijali koje je dao bili su podaci za razna lica koja niste ni mogli zapaziti u poštama jer se izvori ne potpisuju (šaljemo Vam u prilogu), a u ostalim izveštajima materijale koji su po našem mišljenju korisni. Oni su u uzveštajima 6, 7 i 8. Dalje, mi smatramo da saradnja sa njim nije postavljena nepravilno od početka, jer mu nije davano nikakvih izričitih obećanja, nego se s njim sporazumevalo, da on za nas radi i da mu mi za to pustimo ženu i sina (mi smatramo da se tako nešto može samo poželeti). Međutim pored svega toga, nama je najneugodnije bilo čekati i skoro celu godinu dana na Vaše mišljenje o ovoj stvari i radi toga smo i urgirali. Mi nismo za to da se takvom licu (lbr i dr.) udovolji želji odmah, na prvom sastanku i na osnovu prvih utisaka, ali se po našem mišljenju nije trebalo postupiti tako da se njegovoj ženi dva puta odbija molba, što je njega naravno demoralisalo i uticalo na tok saradnje. Moglo se zadržati molbu bez ikakvog rešenja (a ne odbijati) što bi njih oboje držalo u nadi za doro rešenje stvari, a nama omogućilo da uzvratimo saradnju. U protivnom slučaju, mi se nalazimo u jako lošem položaju, jer saradnik gubi volju za rad (te praktično ne postoje uslovi za nastavak saradnje), a mi, nemajući nikakve informacije o toku stvari, nemamo argumenata da parališemo praznim rečima. Na kraju podvlačim, da je za naš slučaj lbre, vezano u prvom redu što je on u slovenačkom sektoru, pored Erazma sa kojim je veza neredovna, jedini saradnik, što mi smatramo da se veza sa njim dobro razvija i da je koristan, te glede toga molimo vas da njegov slučaj pozitivno rešite.

4. Elvir. U slučaju Elvir smatramo da postoje dobri uslovi da se krene napred. Mislimo da je to više pitanje vremena i podesnog momenta, a manje njegovog opiranja, iako ni ono nije malo jer on redovno kao lajt motiv iznosi na svakom susretu kako on ne bi hteo biti nikada agent OZNE, jer on uistinu mrzi Vevericu do kraja i smatra ga odgovornim ne samo za sudbinu ustaškog pokreta ranije već i sudbinu emigracije i njihovih porodica. Na tome se uvek može nešto graditi i s tim računati. Iz priložene zabeleške će se to još jasnije videti. Osim toga, nama je kontakt interesantan više zbog diskusije o emigraciji, njihovom životu i moralu, nego u pogledu informacija, jer neke stvari nam kaže na pola, neke uskrati otvoreno, ali ipak u celini mi smo dosta saznali od njega. Naravno, mi njegove informacije ne možemo uporediti sa informacijama "ene" i drugih, i na takvom planu on nema perspektivu da se razvije, u prvom redu jer je izolavan iz onog užeg kruga

Veverice gde se sve priprema i gradi. No njegov odnos prema nama postaje otvoreniji, slobodniji i u tom pogledu može se očekivati da će on moći dati u narednim kontaktima više stvari koje ćemo moći koristiti. Takođe nam se čini da je u odnosu protiv Veverice odlučniji nego ranije. Zbog svega toga mi bi predložili da se nastavi sa postojećom linijom da: korištenje u informativnom pogledu i priprema za javni istup protiv Veverice. Kad o tome govorimo ne vidimo mogućnost da se oko njega okupi neka grupa, čak ni njemu to ne bi odgovaralo u sadašnjem momentu. On bi sam hteo da raskrinkava Vevericu i to na jednom vrlo širokom planu: prva emigracija, stara Jugoslavija, NDH i nova emigracija. S toga bi sačekali sa svakom drugom namerom i nastavili kako smo počeli. Malo je neugodno delovala poseta porodici njegove žene i jako ga uplašila, a on se pobjava vlasti naših domaćina, kao i "koljača". To sve je izneo nekako kroz zube, ali sigurno je da je strah tu. On još uvek smatra sebe najodgovornijim za sudbinu svoje porodice u svakom pogledu, i mi smatramo da je to ozbiljan razlog da ne piše javno protiv Veverice, a zbog sujete i straha ne daje materijal nama. Inače naš kontakt je redovan: jedanpu ili dvaput mesečno, obično četiri i pet sati, još uvek sa porodicom. Nije suzdržljiv u iznošenju stvari iz prošlosti. On se najviše čuva materijala koji bi ga mogao kompromitovati kod domaćina. Mi nismo pisali ni slali detaljne zabeleške, jer izvan ranije poslatog, nema naročitih novosti, a informacije smo slali u šifrovanim pismima, no ubuduće ćemo vas detaljnije obavestavati kako se razvija kontakt. Za dokumentaciju, nama se još uvek čini kao najprikladnije snimiti razgovor, samo ne možemo nabaviti ono što smo od vas tražili. To bi bilo lakše realizovati.

5. Esteban: U poslednje vreme Steban se na dva sastanka postavio da se razmotre mogućnosti da ga se povrate kući. Uzeo je za argumentaciju da slabo živi, nastojeći na ovoj bazi (po našem mišljenju izvući veću nagradu). Mi ga nismo ubeđivali u potrebu da ostane, nego smo rekli da će se ta stvar razmotriti. On je inače iznosio to nama skoro na svakom sastanku kakva su njemu obećanja bila data u Austriji kada je primao saradnju, te da je samo pola od toga ostvareno da bi on odlično živeo. Ali da se od svega toga malo ispunilo i slično. Međutim, posle nekoliko sastanka postavio je sasvim drugo pitanje, tj. Da li bi se moglo urediti da njegova majka dođe kod njega za stalno. Opravdavao je da i drugi dolaze te da njen dolazak neće izazvati pozornost. Ranije postavio je, a tome smo vas obavestili, i već imamo vaš odgovor da mu se majci dodeli neka finansijska pomoć jer se nalazi u teškoj situaciji pošto ne prima rente. Kako se vidi u poslednje relativno kratko vreme Esteban je postavio par stvari jednu drugoj suprotne. Da ga se povuče u zemlju, da mu se dovede majka u zemlju, te da se njoj dodeli pomoć u zemlji. Naše je mišljenje da on ne bi išao u zemlju, i da na ovaj način želi samo ucenjivati radi povećanja nagrade, te bi mu radi toga i odgovorili da se slažemo da bi ga trebali povući u zemlju, pošto smo uvereni da on ne bi hteo ići. U vezi dolaska majke dali bismo mu negativan odgovor jer smatramo da kad bi mu majka došla ovde on bi još više ucenjivao tako da

bismo teško s njim izašli na kraj. Na zadnjem sastanku tužio se, a to je učinio i Grga, pokazavši pismo od majke da su im naši pravni organi opet pretresali stan i nešto iz njega odneli. Mi mu nismo mogli dati nikakvo objašnjenje pošto ne znamo o čemu se radi, ali smo izneli pretpostavku da se radi o formalnom pretresu radi zašifrovanja njihovog boravka ovde. Molimo vaše mišljenje po iznesenom.

6. Emma: U izveštaju od 8. 1. 1953. godine pored tekućih stvari iz emigracije napisao je sledeće: "Sada jedna moja privatna stvar. Ovih dana dobio sam pismo od moje majke(od 21.12 52) u kojem mi piše da opet ima velike muke zbog dve stvari, prvo zbog penzije koja još nije definitivno uređena, drugo zbog mene, budući da me stalno pozivaju u vojsku te da ona neprekidno dobiva neke pozive i dobija pismene izjave u vezi mene. Molio bih da se te dve stvari nekako uredi, znam da je teško s obzirom na moj položaj, ali verujem da bi se nešto moglo učiniti, a da ta dva problema konačno otpadnu s dnevnog reda. Emma takoće je usmeno molio da se ova pitanja nekako reše. U vezi vaše primedbe u pismu Juarez već razgovara s Emmom.

7. Francisko: S njegovim slučajem mi još uvek nismo na čisto. On piše redovno izveštaje, ali su oni dosta nejasni i zbrkani(na primer o razradi grupe Staniše Jovičića) da mi još do danas nemamo jasnu sliku koliko tu ima ozbiljnosti i istine. Sem toga njegove informacije i po drugim pitanjima iako ponekad ima tačnih imena pojedinaca i slično (što je redak slučaj) sasvim suprotne od svih drugih koje posedujemo. Teškoća je ta što mi za sada još nismo u mogućnosti proveriti njegove informacije jer na ovom sektoru stojimo vrlo slabo s agenturom. Francisko na primer još ne zna o ljudima oko dr Jovičevića sem Toze Dimitrijevića, s kojim se međutim po njegovim informacijama često nalazi. Ne zna čak gde ti ljudi stanuju, gde rade i slično. Uzimajući u obzir njegovo ranije zdravstveno stanje i eventualne posledice te bolesti za sada bi se još zadržali davanja našeg mišljenja, ali ćemo nastojati da što pre ustanovimo o čemu se radi.

8. U vezi pomoći Estrellinoj majci (ne ženi kako je navedeno u većem poslednjem pismu) slažemo se da joj je dovoljno 4.000 dinara

9. U vezi s vašim traženjem da vam pošaljemo kompletne emigrantske štampe ovoga puta vam šaljemo samo ono što smo mogli sakupiti kod nas i Calloa. Napominjemo da ćemo vrlo teško nabaviti slovenačku štampu, pošto ovu isključivo dobijamo preko agenture, jer u slobodnoj prodaji je nema, ali što mognemo sakupiti poslaćemo. Kako od slovenačke, tako i od ostalih emigrantskih skupina.

10. Molimo da nam pošaljete odgovor tj. uputstva u vezi prilaska "ravnatelj" i Vauhniku.

11. Po pitanju stupanja emigranata u argentinsko državljanstvo kao i tumačenja člana 31 mi vam ovom poštom ne bi mogli ništa određenije reći. Imamo podatke o tome da je izvestan broj emigranata primio argentinsko državljanstvo i da se priličan broj interesuje da primi. Takođe je bilo nekih informacija, koje nisu proverene, da su neki vođe ustaške emigracije

preporučivali stupanje u argentinsko državljanstvo. Mi ćemo ovom važnom pitanju posvetiti odmah punu pažnju i vas odmah informisati detaljnije šifrovanim pismom.

12. Molimo ako je moguće da nam idućom poštom pošaljete nešto narodnih rukotvorina i vezova.

13. Za kontakte s raznim emigrantima dobro bi nam mogle postužiti neke fotokopije kompromitujućih materijala iz rata, NDH o pojedincima izvesnim stavovima ustaške vlade (prema muslimanima ili po drugim pitanjima) te molimo ako ste u posedu takvih materijala ili ako se mogu nabaviti da nam ih šaljete. Napominjemo da bi nam daleko odgovarale kopije originalnih materijala, nego prepisi, jer ubedljivije deluju. Naročito kada se radi o kontaktu s licima koja nam na prvu reč neće verovati.

14. Posebno smo se dogovorili u vezi s ofanzivno-propagandnom aktivnošću "Juga", zabeleškom koja se dostavlja u prilogu. Takođe se u prilogu zabeleške sa sastanaka s Mercedesom Elvirom Markovićem, Beslagićem, Bulatom kao i zabeleške "Čiko" sa sastanka s Bulat Edom i Benzonom.

Drugarski pozdrav,

23.2.1953.

Buenos Ajres

Izveštaj o sastanku s Mercedesom

27.7.53.

Arhiva UDB-e.

Odmah po susretu M je izneo da je žurio sa sastankom da bi ispričao u vezi sa stavrima koje je od njega tražio Bosanac. Kaže da je dva puta razgovarao s Kafijerom (minister spoljne trgovine) kod kojeg se interesovao za naš trgovinski ugovor. Kafijeru je rekao da se trgovci interesuju za ugovor, tj. poslove, te ga pitao da li ima kakvih napreka političke naravi. Kafijeri je odgovorio da je stvar u toku, i da prepreka političke prirode nema, i da sve zavisi o artiklima koje druga strana nudi, tj. ako oni budu odgovarali argentinskim potrebama nema protiv razloga da se ugovor ne ostvari. Kao drugu stvar da je "Srpska zastava" izmenila stav prema Stepincu, ranije kaže M. slučaj Stepinac uočen je kao mogućnost da se napadne na Jugoslaviju, pa je "Zastava " o njemu pozitivno pisala, a sada je to korigovano u poslednja dva broja. To su stvari, veli M. koje sam imao ispuniti, tj. koje mi je dao B. Na to sam mu dao pismo, pošto sam mu ga pročitao pošto nije imao naočare po svakoj stvari potvrđeno je da je već obavešten i da je to sve istina. Bez oklevanja pristao je da napiše stvari koje ima za B. i naknadno smo se dogovorili da se nađemo u četvrtak 30.7. u hotelu "Siti" da mi to pismo preda. Posle smo se zadržali još jedan sat u razgovoru u kojem smo na moja pitanja raspravljali sledeće, tj. On je dao sledeća objašnjenja: dolazak Hamiltona Eisehovera (VL>)Ajhauera nije niti u

čemu promenio odnos Argentine prema SAD, sama poseta nije urodila plodom te nije došlo do nikakvog sporazuma o kreditiranju ili slično. Peron ide u svojoj politici na južnoameričku uniju, što nikako ne odgovara SAD, te se ne može očekivati nikakav sporazum. Osim toga Peron se oslanja na Ruse, koji u četvrtak 30.7 imaju potpisati trgovinski sporazum.

Nastavak:

U vezi sa ekonomskom unijom s Čileom i dolaskom Ibaneza u Argentinu M. kaže da od toga **takođe** nema ništa. Mnogo se obećava i priča, ali do sada ništa nije ispunjeno. M. smatra da bi ove dve zemlje prvo trebale ići na političko zблиženje, pa tek onda na ekonomsko. Na pitanje kada će putovati u Evropu, rekao je da sada ne dolazi u opzbir dok ne pozavršava neke poslove ovde. O aferi Tupulesku kaže da to njega niti najmanje nije dokačilo i da je on napao istok u milanskoj Epohi" od 24. 5. 53. godine gde je opširno izneo slučaj Tupuleskua, njegova biografija, rastava od M. ćerke i slično. Moja kći kaže M pametno je i na vreme videla da se tu radi o propalici i razvela se. Rekao je da je dva puta sreo Vevericu na ulici da je oronuo, ostario i isrpljen.

Da će zvanično pisati poslanstvu i moliti odgovor kako u pitanju državljanstava kao i da li je još naš državljanin. Rekao je da će prvo pitati u argentinskom MIP da se ne bi kompromitovao.

27.7.53.

Karlos

Podaci o Milanu Mikašinoviću

izveštaj Ludviga

28.7.53

Arhiv UDB-e

Novinar. Srbin. Emigrant, nalazi se u Bonu kao dopisnik lista "El ekonomista". Mikašinović je za vreme rata radio za Nedića u uredništvu "Novog vremena" i kao dopisnik u Berlinu. Mikašinović je došao u Nemačku na par meseci kao dopisnik pomenutog lista, čiji je glavni akcionar Milan Stojadinović. Mikašinović se ovih dana vraća u Argentinu preko Španije. Dopisništvo je predao jednom nemačkom novinaru. U Nemačku je, kako on priča, došao kao dopisnik ovog lista, ali istovremeno i da obavi izvesne poslove za Stojadinovića, koji uskoro treba da dođe u Evropu. Stojadinović, prema Mikašinoviću, živi dobro u Argentini i savetnik je tamošnje vlade po finansijskim pitanjima. Ima svoju vilu i napravio je već novac. Prema njemu Stojadinović je najreprezentativnija jugoslovenska emigrantska ličnost u koju zapad ima najviše poverenje. Ovo ne samo zbog ranijeg ugleda već i njegovog današnjeg stava. On se nije nigde posle rata kompromitovao, kao što je to bio slučaj sa Slobodanom Jovanovićem, Kneževićem, Cvetkovićem, i drugim. Stojadinović **takođe** danas ne daje nikakve izjave protiv Tita i

Jugoslavije i na taj način se nalazi na liniji zapada, a istovremeno neće sličnim izjavama da uništava svoje pozicije kod zapadnog kapitala koji danas radi i trguje u Jugoslaviji, i istovremeno zahteva da se njegove investicije priznaju od sadašnjih i budućih jugoslovenskih vlasti. Iz Mikašinovićevo pričanja dalo bi se zaključiti da predstojeći Stojadinovićev dolazak u Evropu treba da bude ne samo trgovačke, nego i političke prirode. Trgovački utoliko što Stojadinović sklapa trgovinske ugovore za argentinsku vladu i od toga ima procenat, političke prirode utoliko što Stojadinović putuje kod Franka u Španiju, gde treba da dobije odlikovanje. Zatim treba da otputuje za Rim, gde od ranije ima svoje veze i poznanstva. Verovatno će biti primljen i od pape, a razgovaraće i sa vladinim zvaničnicima. Ako današnja vladina koalicije ostane u Nemačkoj na vlasti, Stojadinović treba da dođe i u Nemačku gde bi vodio razgovore s vladinim zvaničnicima kao i sa nemačkim kapitalistima, Krupom i drugima. Ovaj Stojadinovićev dolazak u Evropu trebao bi da znači početak Stojadinovićevog političkog rada i to ne na organizovanju emigracije i slično, već istupanju pred zapadom u ime jugoslovenske emigracije. Mikašinović nije politički nimalo zreo i interesantan. Jedino vlada novinarskom tehnikom. Ne spada u ljude koji se zanosi povratkom "demokratizma" u zemlji.

Zabeleška o razgovoru s Mercedesom

30.7.53.

Čim je došao izvadio je koverat i predao mi ga pohvalivši se kako je on ove policijske stvari naučio najviše od Korošca, koji je bio specijalista za konspiraciju. Da je u pismu naveo tri stvari koje će interesovati Bosanca i da još samo nije izvršio obavezu po pitanju ustaškog radio sata. Interesovao se i pribeležio vreme održavanja "časa", rekavši da ga mora slušati kako bi našao motive za intervenciju, jer na slepo ne može ništa. Rekao je "Moraću radio preneti u spavaću sobu, jer je nekako rano nedeljom u devet dizati se". U razgovoru koji je trajao jedan i po sat interesovao se o Rusima, pitao šta znači NKVD, jer će u vezi toga nešto pisati u "Ekonomistu", pričao dosta i zabavno o svom sukobu s Aleksandrom, Pavlom o svom zetu i njegovoj trgovini, o Amigu, da je u Beču, i dosta detaljno o njegovim odnosima. Interesovao se dosta detaljno za Ivu Andrića, govorili smo dosta o aktuelnoj situaciji u Italiji i sl. Govorio je da je upozorio urednika "Srpske zastave" da više ne smeju pisati protiv Maršala jer je on sada predsednik republike, što su inače mogli dok je bio predsednik vlade. Pitao je da kada nazove telefonom da li može reći ženi ko zove. Kako mu je rečeno da ne, predložio je da samo saopšti tj. zamoli "da gospodin nazove zemljaka". Izgovorio se da je to pogodnije nego Bosanac. Zamolio me da mu pošaljem kakvih interesantnih knjiga i pošto smo već o tome razgovarali priloge za biografiju Tita. Zažalio je što ne može doći do kompleta "Vremena" o čemu

je već razgovarao i sa B. Pri polasku objasnio je da ćemo se ovako povremeno nalaziti ako ja umem.

Karlos.1.8.1953.

Izveštaj o razgovoru s Mercedesom

2.10.53.

Odmah po susretu izneo sam mu da on nije izvršio obaveze koje je preuzeo na sebe, dok smo mi učinili sve što smo obećali, te da radi toga mi više nemamo interesa podržavati ovakvo stanje stvari. Mercedes je otpočeo diskutovati o onome što je pisao i učinio, ali da u zadnje vreme nema nikakve informacije od brata i sestre te smatra da im je zabranjeno da pišu. Dalje izneo je kako ne može ništa učiniti pre nego što se njegov brat pusti na slobodu. Rekao tj. upozorio da ne trebamo da pravimo neprijatelje, kako od njega mogu da pušu topli i hladni vetrovi na Jugsolaviju i sl. Uglavnom stare stvari. Odgovorio sam mu da je njemu poznato da su nas već mnogo puhali razni i topli i hladni vetrovi, ali da je to bez rezultata, pa neka pušu kakvi hoće jer ih se ne bojimo. Na to mu je rečeno da mu se brat ne može pustiti pre nego što on pokaže rezultate ovde, a da nije niti bilo rečeno u dogovoru tako, nego ono što smo mi obećali izvršeno je, a i pitanje brata stavljeno je na put najboljeg rešenja. Na to je nastala malo mučna situacija, pošto smo obojica vrlo malo govorili, i ja upravo nameravao zaključiti sa sastankom. U međuvremenu je M. pitao šta o tome javljaju iz zemlje, našta sam mu odgovorio da sam izneo mišljenje iz zemlje. Zatim me upitao šta mi zapravo tražimo od njega. Ponovio sam mu date obaveze rekavši da je to njemu bilo poznato jer je detaljnije razgovarao sa G.K. Zatim je diskutovao po svakoj pojedinačnoj obavezi, u vezi s trgovačkim ugovorom kako kaže M ispunio je obećanje. Odmah mu je rečeno da nije imao šta uraditi pošto je ugovor sklopljen budući da su obe strane bile zainteresovane. Dalje je istakao kako je po pitanju promene stava "Zastave" prema Stepincu ispunio sa dva članka koja je on sam napisao. Odgovorio sam mu da nije problem s pisanjem "Zastave" samo prema Stepincu nego uopšte, te da je Zastava u poslednje vreme poprimila izrazito antiFNRJ stav, da čak ima uvreda na predsednika republike, posebno sa zadnjim brojem i njegovim intervjuom Septime Gjorno o Trstu. Razvio sam mu tezu da se mi ne bojimo takvog pisanja Zastave, da to ne može omesti razvoj FNRJ vani i unutra, ali da je govoreći o emigranstkim listovima Zastava imala po ovom problemu najreakcionarniji stav. Da je on M jedini pored Pelle stao otvoreno u poziciju i pisao u štampi da se Trst preda Italiji, da mi to sve skupa ne možemo oceniti kao pozitivnu promenu u Zastavi, nego obratno. Mercedesu je očigledno bilo nezgodno govoriti o njegovoj izjavi o Trstu, pa se počeo braniti. Izneo je da su u Zastavi neovlašćeno skratili njegovu izjavu u pomenutom italijanskom listu, da je on istina mišljenja da za Jugoslaviju Trst nije od životnog pitanja, i da on pošto ima većinu italijanskog življa

treba da pripadne Italiji. Ali da je to on dao opširnije u svojoj izjavi, a ne tako strogo kako Zastava iznosi. U formulaciji koja je sasvim otvorena, i da ako hoćemo može nam poslati original njegove izjave iz italijanske štampe. Dalje da on u poslednje vreme nije pregledao materijale Zastave pre štampanja i dopušta da se stvari potkradu, jer je on ranije odbacivao uredništvu mnoge članke napisane u gruboj formi protiv nas i branio im da pišu protiv predsednika republike, ali da oni često i njemu načine neželjene stvari kao u poslednjem broju. Ispričao je kako ga je posetio Filipović, urednik i obavestio da bi o njemu objavili zabelešku u Zastavi o njegovoj izjavi italijanskim novinama, poseti kod njega srpskog odbora iz Buenos Ajresa i takođe nešto o njegovoj ženi. M da je mislio da će to biti nešto kratko, međutim oni su napisali onako o njegovoj izjavi i svoju posetu kod njega nazvali audijencijom kao da je on kralj, i na kraju jedan članak o njegovoj supruzi u kojem je desetak puta nazivaju visoka gošća što ispada smešno i radi čega se ona strašno ljutila. Pisanje o njemu u Zastavi M naziva magarećom uslogom. U daljoj diskusiji o pisanju zastavi Mercedes je izneo da se pisanje Zastave treba korigovati i predložio da mu pošaljem dva poslednja broja lista s pocrtanim stvarima koja bi trebalo izbacivati iz teksta. Dalje smo razgovarali o radio času po kojem je on trebao intervenisati, tj. učiniti da se spreči. Izneo sam mu da su ustaše upravo dobile nova dva časa mesečno za radio "Ekscelsior". Branio se da je u poslednje vreme bio prezauzet, a da časovi nemaju motiva za intervenciju. Objasnio sam mu da se ne radi samo o motivima. On traži u časovima vredanje srpstva (nego o njegovim vezama preko kojih treba onemogućiti dalje rad tim časovima). A ako se radi o motivima onda i tih ima dosta. Kao na priemu ustaše u svim glasilima upotrebljavaju srbo-komunizam, zatim da je Veverica obećao napisati knjigu o tobožnjem pokrštavanju Srba što bi trebalo uskoro da izađe i da se po tome i sličnim stvarima može intervenisati i po toj liniji. Priznao je da se takvi momenti mogu iskoristiti. Ukupno smo se sporazumeli da mu pošaljem Zastave sa primedbama i da mu ukažem na momente u ustaškim časovima koje on može koristiti za intervenciju. A on je obećao da će učiniti što može. Dalje je predložio da osnujemo jedno preduzeće trgovačko društvo ili firmu, agenciju ili sl. koje bi ovde pravilo tragovačke poslove, a koje bi on gurao kod domaćina. Ja sam mu rekao da ćemo razmotriti ovu sugestiju. Zamolio je da u zemlju javim da on nije promenio stav, da je ostao na istom mišljenju i da će učiniti sve što može, a da oni u zemlji takođe produže s onim što su započeli. Posle smo pričali o raznim stvarima među kojima i sledeće: o srpskoj emigraciji je rekao da su to penzioneri (oficiri) i da kada bi se prema njima uzeo jedan širi kurs (pozvalo ih se kući s pravom na penziju) da bi se oni svi do jednog vratili. Govoreći o tome izneo je da bi i on želeo dobiti prosto formalno odobrenje za povratak kući, pravo na penziju i sl. Iako on nikada ne bi išao nazad jer on nema nikakvih ambicija za politički život. Ovde živi mirnim životom kakav mu treba. O Petru Karađorđeviću ispričao je da se u poslednje vreme strašno iskompromitovao sa raznim skandalima i ženom te kada je Zastava u

istom broju objavila o njemu i M neke stvari da su nekolicina emigranata došli kod njega da intervišu da bi zabranio pisanje o Petru u istom listu gde pišu o njemu i sl. Ispričao je da je na dva diplomatska prijema vidao Juareza i da su mu ponudili upoznavanje što je on odbio. Pričao je o sebi inače kako slika i živi mirno te pozvao me da vidim njegove radove. Ponovio je da će ovih dana otići u argentinski MIP da vidi da li preko njih ili direktno da traži dokumente iz zemlje, čisto da oni znaju. Dalje kako mi imamo zajedničko mišljenje o izgradnji Jugoslavije ponovio hvalospeve o jedinstvu zemlje za šta ima glavnu zaslugu naš maršal, da je istomišljenik sadašnje politike koju vodi Jugoslavija i da zato nema razloga ni da se ustručava od nas. Kaže pošaljite mi koga hoćete da razgovara sa mnom, ja ću sa svima razgovarati. Aludirao verovatno na javni kontakt s Huarezom i radi toga iznosio napred postavljene stvari. Na kraju smo ponovili ugovoreno a on zamolio da u zemlji nastave kako su započeli obećavajući kako će on učiniti što može. Kaže, ako mi pustite brata budite uvereni da ćemo mi to znati ceniti.

Karlos.
4.10.53

Izveštaj agenta Matijasa

10.1.55.
Arhiv UDB-e

Stanoje Vasilić bivši pešadijski kapetan iz Šapca. Radio za američku službu, a onda stigao u Buenos Ajres. S njim sam ovde došao u vezu preko ustaše Mile Ravlice, mog školskog druga. Vrlo rado se sa mnom sastao. Matijas javlja u izveštaju o izvesnoim Vasiliću, koji je blizak prijatelj Stojadinovićevog zeta Radonjića da je Stojadinović potpisao sporazum s Pavelićem najverovatnije pod italijanskim pritiskom, i to u vreme italijanske krize. On to pretpostavlja i zbog toga što je Stojadinoviću glavni kompanjon u listu "Ekonomist" neki Talijanaš. Od toga sporazuma, kaže Vasilić nema ništa, da su Srbi u većini ogorčeni, a da je Stojadinović primio masu protesnih pisama od Srba iz raznih krajeva sveta. Posebno su dolazili mnogi Srbi protestirati u Buenos Ajres. Inače, Vaš Lic kaže da je Stojadinović čovek radišan, majstor i kombinator. On samo od svoje redovne zarade koju prima kao savetnik nekih banaka prima mesečno oko 30.000 pezosa. U kući mu vlada red, ima nekoliko služavki. Inače se bavi slikarstvom. Ima svoj atelje u koji dovodi mlade ženske i gole ih slika. Pije pivo i dnevno popije preko 20 flaša. Vasiljević mi je dalje pričao kako je poznao neke četnike koji su radili na prebacivanju u Jugoslaviju diverzanata i četnika, među njima su bili Siniša Odaković Pazarac, Srećko Anić, čije je pravo ime Engl, takođe je poznao nekog majora Tenoka iz američke obavestajne službe. Dalje kaže da je u Trsila u to vreme bila došla neka Karmen Kosanović, koja je bila u našoj službi i da je ona mnoge stvari otkrila. Mišljenja sam da mi je Vasilić

ispričao mnoge stvari kada sam mu postavio konkretna pitanja. Ispričao mi je da je došao brat Milana Stojadinovića. Kaže da je pričao o teškoćama u Jugoslaviji , kako vlada čvrsta ruka, **takođe** kaže da je prije odlaska bio pozvan od druga Rankovića koji je s njim govorio. Na pitanje šta mu je Ranković govorio kaže da ne zna, ali da pretpostavlja da mu je govorio kako treba da se drži kad **dođe** ovamo. Mnogi Srbi izbeglice opsedaju Stojadinovićeve brata, a izgleda da ovaj ne voli da priča. Isto tako mi sada kaže da se skoro posvadio sa zetom Stojadinovića jer da sada brani sporazum Stojadinović-Pavelić.

10.1.55

Izveštaj o razgovoru sa Stojadinović Dragomirom

Vođenim 7.11.1955. godine u prostorijama službe za kontrolu stranaca. Arhiv UDB-e

Na prvom sastanku tražio sam od Stojadinovića da iznese na kojim pitanjima nam može pružiti usluge koje je on ponudio prilikom razgovora s državnim sekretarom SUP-a. On je uglavnom iznosio sledeće:

-Da po dolasku u Argentinu utiče na brata Milana kako bi se ovaj povukao iz **političkog** života i prekinuo neprijateljsko delovanje protiv nas. Istakao je da je čuo da je Milan javno davao negativne izjave po trščanskom pitanju, kao i njegovoj sardnji s ustašama.

-da svojim prisustvom učini da nam Milan pomogne kod trgovačkih poslova s Argentinom ukoliko Milan i sada ima dobre pozicije kod argentinske vlade,

-da kroz "Srpsku zastavu" napada na Cvetkovića i Pavla po materijalima koje bi mu se pružili.

Dalje je izneo kako bi on svoje usluge ponuđene nama smatrao rehabilitacijom za sebe, da on želi da ostane u vezi sa svojom zemljom, da mu žena i sin koji se nalaze u Argentini dobiju naše državljanstvo, da ovde ima rodbine (sestre) i da se nada opet nekad doći ovamo. Na ove njegove ponude nisam dao konačan odgovor ali sam mu rekao da stvar s uticajem na Milana u vezi njegovog neprijateljskog delovanja za nas nije bitna i više je korisna za njega samog nego za nas, pošto je on svojom saradnjom s ustašama upropastio svoj "dobar" glas kod Srba u emigraciji. Ispričao sam mu neke detalje iz Milanovog delovanja u Argentini, kao davanju izjava u vezi s Trstom, sastanku s Pavelićem , razgovoru s delegacijom "Izbora". Milan je sve ove akcije vodio po zadatku. Izjavu o Trstu dao je po nalogu Italijana, a saradnju s ustašama počeo je na zahtev argentinske policije na anti-komunističkoj bazi. Ovo mu pominjem da bi imao u vidu da je Milan vezan za argentinsku policiju, zbog njegovog držanja po dolasku tamo. Milan je postao aktivniji prema neprijateljskom delovanju prema nama baš u vreme kada je tretirano njegovo otpuštanje iz zatvora, pa stoga ne možemo se pohvaliti da je mnogo doprineo njegovom izlasku iz zatvora. Naprotiv, ako bi

njegov izlazak zavisio od Milanovog držanja onda on nikada ne bi bio slobodan. On je izgledao prilično iznenađen podacima o saradnji Milana s ustašama, rekavši da ako Milan i dalje ustraje na takvom stavu da će mu pljunuti u lice. Složio se da je njegovo otpuštanje rezultat našeg principijalnog stava, a ne zasluga ili posledica Milanovog držanja. Baš zato što je njemu delimično bio poznat aranžman s Milanom, a u vezi s njegovim puštanjem iz zatvora, zaprepastila ga je izjava Milana u štampi o čemu je čuo još u zatvoru. Dogovorili smo se da on još promisli o svojim mogućnostima po dolasku u Argentinu, pa da o tome još jednom razgovaramo.

Na sledećem sastanku 11.11.55 predložio je da nagovori Milana da prekine s novčanim pomaganjem "Srpske zastave" u cilju da ova prestane s izlaženjem, jer smatra da srpskoj emigraciji po svom sastavu i ciljevima u Argentini nije potreban list.

-Da u Milanovom listu "Economist" piše o našoj privredi u tom smislu da mu se da veza na poslanstvu od koga bi primao materijal za objavljivanje.

-Da zajedno s Milanom objavi podatke o tajnom sporazumu Hitler-Pavle pri čemu je Pavle dobio obećanja od Hitlera da će biti kralj Jugoslavije za uzvrat za stupanje u Trojni pakt, o razlozima internacije Milana itd. (što sve ide opet u Milanovu korist). Istakao je da on veruje da može imati uticaja na Milana jer će se poslužiti i time da njihove sestre ostaju u Jugoslaviji prema kojima se mogu, ako vlasti smatraju za potrebno, preduzeti represalije. Ovo sam odbio kao neozbiljno. Rekao sam mu da pokuša uticati na Milana u vezi "Srpske zastave" tj njenog ukidanja ili bar orijentacije na pisanje protiv ustaške emigracije. O pitanju pisanja o našoj ekonomiji u "Economistu" ne treba ništa posebno preduzimati. I za sada je Economist pisao o našoj ekonomiji onoliko koliko je to Argentincima bilo dovoljno. Ako pak misli da o nečemu treba više pisati, tj. pak ako se ta potreba pojavi dole naš list može legalno tražiti takve podatke od poslanstva. Prema tome nema potrebe da se posebno povezuje s bilo kime u poslanstvu.

Ideju o pisanju o Pavlu i Cvetkoviću sam odbacio. Predložio sam mu da se u prvo vreme ne eksponira u političkom životu i životu emigracije nego da kontaktira uglavnom sve interesantne, a zatim posle nekoliko meseci napiše jedan pregled situacije kod srpske emigracije kojeg bi meni dostavio. Imao sam utisak u prvom momentu da se neće, i sigurno da mu nije bilo drago što se radi o opisanom materijalu. Međutim, prihvatio je. Koverat sa izveštajem predaće otpravniku poslova u Montevideu, a adresirati ga na G.Miloša. Ja ću već naći mogućnosti da mu odgovorim. Moj utisak je da on neće dole ništa ozbiljno ili korisno napraviti. Zadaci koji su mu dati kao i stav koji sam izneo određeni su od grupe za emigraciju.

15.11.55. završen izveštaj.

Zabeleška o razgovoru s Dragomirom Stojadinovićem

26.5.57

Buenos Ajres

Pošto smo malo pričali o najnovijim političkim događajima i šta Milan kaže za naše odnose sa Rusima i sa Zapadom, ja sam ga upitao da li mu je možda Milan pričao da je video našeg ambasadora na prijemu kod Egipćana. On mi je odgovorio da mu je Milan o tome vrlo malo pričao i to otprilike ovo: Da je video našeg ambasadora, upotrebivši doslovno ovaj izraz (da je kod njega ostavio vrlo prijatan utisak i izgleda mu vrlo živ i okretan čovek vrlo koristan i praktičan u diplomaciji i dr.) Dakle ništa mi nije rekao o tome da je Milan pokušao da se upozna putem novinara s ambasadorom. Kada sam mu ja to rekao on je odmah odgovorio da to Milan nikako nije mogao da učini, jer koliko je njemu poznato Milan ume da oceni da to nije bio momenat za upoznavanje, a tako ni mesto, s druge strane, ako bi tako nešto želeo "zar mu nije jednostavniji put" naši kontakti. I treće najmanje bi se poslužio jednim novinarom kao posrednikom. On misli da je to novinar i to ako se radi o onom novinaru iz "El ekonomista" koji je svojevremeno posetio ambasadora učinio na svoju ruku, jer pošto popije koju čašu viskija može i ovakvu glupost da napravi. Ovo ga je jako zainteresovalo i obećao je da će s Milanom o tome uzgred da razgovara i da će prvom prilikom da me obavesti. O slučaju Pavelića ništa nije mogao da doda onome što je ranije rekao i to: da se o Paveliću ništa kod Milana ne priča, a pogotovu sada kada mu niko ne dolazi u kuću, osim jednog generala. Za Milana kaže da se potpuno posvetio listu i na "njemu se na svoj način iživljava". Kada sam ga upitao kada će da izađe sledeći broj "Zastave" odmah je reagovao rečima Milana "da nema više nikakvog smisla da se mlati prazna slama" (kaže kako je ovako rekao Milan kada se o tome jednom prilikom razgovaralo). Nastojao je da me ponovo ubedi da Milan danas ništa protiv nas ne radi, a veruje da ni ubuduće neće raditi jer se opekao na dve stvari - Trst i Pavelić. I to u vreme kada mu je to najmanje trebalo i koristilo. Pri rastanku upitao me da li je šta stiglo iz Beograda u pogledu onoga što je Milan tražio preko njega radi dopune svojih memoara. Rekao sam mu da još ništa nije stiglo, pa se bojim da je cela stvar stala. Tada sam ga zamolio da mi za sledeći put kada se nađemo spremi pismeno koji ga materijal interesuje o knezu Pavlu i Cvetkoviću. Obećao mi je da će se javiti u ponedeljak da mi kaže da li je slobodan.

Fernandez.

Jedan izveštaj Amiga

Sadašnji otpravnik mađarskog poslanstva u Buenos Ajresu i sekretar Major mi je ispričao o Stojadinoviću sledeće. Upoznao ga je na jednom prijemu. Stojadinović mu je pričao kako su Englezi organizovali puč 27. marta 41. Po njega su zatim došli ljudi iz IS uhapsili ga i internirali na jedno ostravo. Bio je čitavo vreme rata sam. Svi ministri njegove vlade su u službi Severne Amerike, jer rade protiv Jugoslavije. Njemu je nuđeno svojevremeno hiljadu dolara mesečno od iste službe samo da radi protiv Jugoslavije što je on odbio.